

e-ISSN: 2980-2628 | www.jomiss.com.tr

CİLT 1, SAYI 1, Haziran 2023 | VOLUME 1, ISSUE 1, June 2023

Atıf Bilgisi | Reference Information

Nursinem Tekin, "Çeçenlerin Kırım Savaşı Sonrası Sivas Vilayetine Göç ve İskânları", *Journal of Migration and Settlement Studies*, C. 1, S. 1, Haziran 2023, s. 1-27.

Makale Türü | Article Type

Araştırma Makalesi | Research Article

DOI No: 10.29329/jomiss.2023.560.1

Geliş Tarihi | Received Date
13 Mart 2023 | 13 March 2023

Kabul Tarihi | Accepted Date
19 Mayıs 2023 | 19 May 2023

Çeçenlerin Kırım Savaşı Sonrası Sivas Vilayetine Göç ve İskânları* Migration and Settlement of Chechens to Sivas Province After the Crimean War

 Nursinem TEKİN *

Özet

Rusların, Osmanlı topraklarından güneye inme siyasetini gerçekleştirmek için Kafkasya halkına uyguladıkları sosyo-ekonomik politikalar orada yaşayan birçok halkı zor şartlar altında bırakmıştır. 1856 yılında Kırım Savaşı'ndan sonra Kafkasya büsbütün Rus hâkimiyetine girmiş ve 1860'lı yıllardan sonra ise Kafkasya'dan Anadolu topraklarına zorunlu göçler başlamıştır. Konumuzu teşkil edecek olan Çeçenler de Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına zorunlu göç halinde gelen muhacirlerden olmuştur. Anadolu'nun müsait bölgelerine yerleştirilen Çeçen muhacirlerinin iskân edildiği bölgelerden birisi de Sivas vilayeti olmuştur. Buradan hareketle, bu çalışmada Çeçenlerin Kırım Savaşı sonrasında Sivas vilayetine göç ve iskânları ele alınmıştır. Çeçen muhacirlerinin Sivas vilayetinde iskân edildikleri yerler, yerleştirildikten sonra karşılaştıkları sorunlar, iskân sırasında Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı problemler ve ürettikleri çözümler ele alınmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin iskân sonrası Çeçen muhacirlerinin mağdur olmaması adına yapılmış olan nakil, işe ve konut yardımı, arazi ve zirai yardımlar ve vergi ile askerlik alanında yapılan muafiyetler arşiv belgeleri ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, İskân, Çeçenler, Sivas

Abstract

The socio-economic policies applied by the Russians to the people of the Caucasus in order to realize their policy of descending south from the Ottoman lands left many people living there under difficult conditions. In 1856, after the Crimean War, the Caucasus completely fell under Russian rule and after the 1860s, forced migrations from the Caucasus to Anatolia began. The Chechens, who will constitute our subject, were among the forced migrants from the Caucasus to the Ottoman lands. One of the regions where Chechen Muhajirs were settled in the available regions of Anatolia was Sivas province. In this regard, this study deals with the migration and resettlement of Chechens to Sivas province after the Crimean War. The places where Chechen muhajirs were settled in Sivas province, the problems they faced after their settlement, the problems met by the Ottoman Empire during the settlement and the solutions they produced are discussed. In addition, information about the transportation, food and housing aid, land and agricultural aids, and tax and military exemptions made by the Ottoman Empire in order to prevent the Chechen muhajirs from being victimized after the resettlement has been tried to reveal with archival documents.

Keywords: Migration, Settlement, Chechens, Sivas

* Bu çalışma; Nursinem Tekin, *Çeçenlerin Kırım Savaşı Sonrası Sivas Vilayetine Göç ve İskânları*, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan 2021 isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* irecnursinem@gmail.com, Orcid: 0000-0002-6600-806X, Türkiye.

Giriş

Göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen ya da geçici bir süreliğine bir yerden başka bir yere yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketidir.¹ Bir diğer göç tanımlamasında ise, coğrafi olarak mekân-yer değiştirme sürecinin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yönleriyle toplum yapısının değişmesine sebep olan nüfus hareketi olarak tanımlanmıştır. Kişisel nedenlerle yer değiştirmeye ve bu sırada taşınan eşyaların hepsine de göç denilmektedir.² Kemal H. Karpat'a göre; göçler toplumsal değişmelerin en güçlü ögesi olarak, farklı fiziksel yapıya, kültüre, dine ve dile sahip toplulukları karşı karşıya getirmiş, bu toplulukların bir arada yaşamalarına ve böylelikle etkileşim içinde olmalarına sebep olmuştur.³ Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde ise göç, ekonomik, toplumsal siyasi sebeplerle kişilerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaciret⁴ biçiminde tanımlanmıştır. Bu taşınma ya da gitme eylemini gerçekleştiren kişilere de "göçmen (muhacir) denilmektedir.⁵ Türk kültüründe "göç" kelimesi, evi barkı ile birlikte yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmıştır. Göç kavramında bulunan "konmak" eylemi ise bir yerin bulunması ve sonucunda oraya konulması manasına gelmektedir. Bu sebeple dilimizde "göçmek-konmak" eylemlerinden çok sayıda anlam üretildiği için bunları toplum hayatımızın her safhasında görmek mümkün olmuştur.⁶

Göçler, ortaya çıktığı yere göre iç göçler ve dış göçler olmak üzere iki ana hat üzerinden incelenmiştir. İç göçler, bir ülkenin kendi hudutları dahilinde yapılan göçleri oluşturmaktadır. Bu tür göçler göç veren ve göç alan yerler bakımından dört gruptan meydana gelmiştir. Bunlar; kırlardan şehirlere doğru, kırlardan kırlara doğru, şehirlerden şehirlere doğru ve şehirlerden kırlara doğru yapılan göçler şeklinde yer almıştır. İç göçler, genellikle birkaç kişiden oluşan münferit grupların yaptığı göç hareketini oluşturmuştur. Bazı ortak unsurlar barındırmasına rağmen göçe katılanların çoğunluğunun farklı sebepleri ve bağımsız hareket etmeleri bu tür göçlerin ancak uzun yıllar sonucunda ortaya çıkan birikimlerden sonra fark edilmesine sebep olmuştur. İç göçler genellikle ülkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına göre değişiklik göstermiştir. Örneğin; sanayi ve ticaret bakımından gelişmiş bölgelere göçmen akımının daha fazla olduğu görülmüştür.⁷ Dış göçler ise, çalışmak, uzun süre kalmak veya yerleşmek gayesiyle sınırları aşır uluslararası yapılan nüfus hareketlerinden meydana gelmiştir. Yapılan bu tür dış göçler yapılaş şekli itibarıyla ikiye ayrılmıştır. İlki, bir kimsenin ya da bir topluluğun yaşadığı ülkeden farklı bir ülkeye göç etmesidir. Sözü edilen göçe «giden göç» ya da «dışa göç; (emigration)» denilmiştir. İkincisi ise, bazı ülkeler, geçinebilme koşulları, yaşama, din ve vicdan özgürlüğüne saygı yönüyle daha olumsuz şartlara sahip ülkelere muhacir çekmesiyle meydana gelen göçtür. Bu göçe «gelen göç» veya «dıştan göç, içe göç (immigration)» adı verilmiştir. Bu göçmenler göç ettikleri yerlerde «içe göçen» ya da sadece «göçmen (muhacir, immigrant)» diye adlandırılmışlardır. Uluslararası göçler, yapılaş sebeplerine bağlı olarak kovulanlar, sürgünler, antlaşmalara bağlı göçmenler, mülteciler, milli muhacirler, siyasi mülteciler, yurtsuzlar, tahliye olunanlar, geri gelenler, devletsizler. diye de gruplandırabilmek mümkündür.⁸ "Münferit göçler" ve "kitlesel göçler" şeklinde de gerçekleştirilen göç, aynı zamanda iki gruptan herhangi birinin kendi arzusuyla gerçekleşmesi durumunda "serbest göçler", kendi arzu ve iradelerinin dışında şartlar gereği gerçekleşmesi durumunda da "zorunlu (zaruri) göçler" şeklinde sınıflandırabilmektedir.

1 Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, İstanbul 1979, s. 21.

2 Recep Çelik, *Maraş Bölgesine Kafkasyalı Kavimlerin İskânları (Çerkes-çeçenler)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış " Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2019, s. 4.

3 Mahmut Bi, "XIX. Yüzyılda Kocaeli Vilayetine İskân Edilen Kafkas Göçmenleri", *Uluslararası Gazi Akçakoca Kocaeli ve Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 2015, s. 1313.

4 <http://tdk.gov.tr/>

5 Faruk Kocacık, *1878-1900 Yılları Arasında Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik Göçlerin Anadolu'daki Sürekli Yerleşim Yerleri ve Toplumsal Yapıya Etkileri*, Ankara 1997, s. 137.

6 Selami Abaz, *19. Yüzyılda Kafkaslardan Anadolu'ya Göçler (Çorum İli Örneği)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2019, s. 2.

7 Erol Tümertekin, *Beşerî Coğrafya 'ya Giriş*, İstanbul 1984, s. 1-23.

8 Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 1997, s. 1-2.

Zaruri göçler, deprem, yangın, sel, terör olayları, kan davaları, savaşlar ve siyasi baskılar gibi nedenler neticesinde meydana gelmektedir.⁹ Zorunlu göçler en genel ifadeyle insanların, yaşadıkları yerlerdeki imkânlarının tükenme seviyesine gelmesiyle gerçekleşmiştir. Tarih boyunca zorunlu göçler çok defa görülmüş, güçlünün hâkimiyetini tahkim etmek amacıyla uygulanmıştır.¹⁰ Bir göç olayının yukarıdaki sınıflandırmalardan yalnızca birini değil birkaç tanesini birden taşıyabilmesi mümkündür. Çalışmamız neticesinde incelediğimiz “Çeçen Göçleri” de kitlesel, uluslararası, daimî ve mecburi göçün özelliklerini taşımaktadır. Kafkasya’dan yapılan bu zorunlu göçler konusunda günümüzdeki birçok araştırmacı göç kavramı yerine katliam, sürgün veya soykırım kavramlarını kullanmaktadır.¹¹

Kafkasya bölgesi jeopolitik konumundan dolayı tarihî süreç boyunca birçok devlet ve imparatorluğun dikkatini çekmiştir. Rusya’nın sıcak denizlere inme politikasını devreye sokmak için Kafkasya bölgesi üzerindeki Osmanlı hâkimiyetini kırıp bütün gücü elinde bulundurmaya istemiştir.¹² Bu politika neticesinde Kafkasya yoğun Rus baskısına maruz kalmış ve bölgede yaşayan Müslüman halk Osmanlı Devleti’ne göç etmek istemişlerdir. 1856 Kırım Savaşı’yla birlikte göç hadisesi başlamıştır. Osmanlı Devleti bu dönemde yaşananlara duyarsız kalmayıp, esaret altında kalan eski tebaasına hilafet makamını da temsil ediyor olması nedeniyle diğer ülkelerdeki Müslümanlara karşı kapılarını her daim açık tutmaya çalışmıştır. Çaresiz ve çok zor bir vaziyette bulunan muhacirlere, ekonomik yönden çok iyi durumda olmaması ve Kırım Savaşı sebebiyle büyük bir borç yükü altına girmesine rağmen onlara yardımcı olmaya çalışmıştır. Göç hadisesine insani ve vicdanî bir tutum sergilemiş ve muhacirleri kabul etmiştir.¹³ 1859-1879 ve 1879-1920 yılları arasında yaklaşık olarak iki milyon Kafkasyalı muhacir Osmanlı Devleti’ne göç etmiş ve Anadolu’ya iskânları gerçekleştirilmiştir.¹⁴ Kafkasya’dan Anadolu’ya yapılan bu kitlesel göçler üç dönem şeklinde ayrılmıştır. Bunlar 1858-1863 dönemi, 1863-1864 dönemi (büyük göç) ve 1865-1877 dönemidir. Çeçenler daha çok 1863-1864 ve 1865-1877 dönemleri arasında Anadolu topraklarına göç etmiştir. Bu dönemde gerçekleşen göçlerde Çeçenler, daha çok Çerkez ve Abazalarla birlikte göç etmeye mecbur kalmıştır.¹⁵

1864 yılının yaz aylarında Osmanlı topraklarına Çeçenler de dahil olmak üzere 300.000’den fazla Kafkas muhacirlerinin giriş yaptığı tespit edilmiştir.¹⁶ Bedri Habiçoğlu’na göre; kayıtlarda, ilk Çeçen muhacirleri 1863 yılında Anadolu topraklarına gelmiştir.¹⁷ Bununla birlikte bir diğer kitlesel göç 1865 yılında Çeçen komutanı olan Musa Kundukhov’un, İstanbul’a gelerek, Çeçen halkının Anadolu topraklarına göçmeleri için Babıali ile görüşmüş ve 5000 Çeçen ailesinin gelmesi için gerekli izni istemesiyle başlamıştır. Babıali bu isteği memnuniyetle karşılamış lakin gelecek muhacirleri iskân edileceği yerlere zorluk çekilmeden iskân ettirilmesi için aralıklarla gelmeleri gerektiğini bildirmiştir.¹⁸ Daha sonra 27 Mayıs 1865’te Kundukhov’un önderliğinde 3.000 Çeçen ailesiyle Anadolu’ya göçe yönelmiştir. Fakat bu muhacirlerin ne kadarının geldiği şimdilik bilinmemektedir.¹⁹

9 Tuncay Açık, *Kafkaslar’dan Anadolu’ya Karaçay-malkarlılar ve Göçleri (1853-1910)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2016, s. 79.

10 Hakan Altın, *XIX. Yüzyıl Batı Anadolu Bölgesine Kafkas Göçleri*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2019, s. 1.

11 Melike Bağıray-Şeyma Nur Altun, *Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler ve Biga Yöresine Yerleşimler*, s. 3, <http://www.asagidemirci.net/proje.pdf>.

12 Kırım Savaşı’ndan sonra Rusların taarruzlarının ve baskılarının başlaması için bkz. Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yayınları, Trabzon 2006, s. 29.

13 Açık, *Kafkaslar’dan Anadolu’ya Karaçay-malkarlılar...*, s. 80.

14 Sevinç Qasimova, “XIX Yüzyılda Kuzey Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler: Tarihçilik Açısından Göçün Nedenleri, Sorunları ve Sonuçları”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 4, S. 13, 2017, s. 605.

15 İbrahim Erdoğan, “Çeçenlerin Anadolu’ya Göç Hareketleri ve Sebepleri”, *Yitik Kule: Çeçen Kültür Yıllığı Dergisi*, S. 2, 2017, s. 20.

16 Erdoğan, “Çeçenlerin Anadolu’ya Göç...”, s. 20.

17 Bu tarihte 104 hane olarak gelen Çeçen muhacirleri önce Sivas’ta iskân edilmiş olsalar bile Afşarlar ve Zeytin halkı ile anlaşamadıklarından Kars’ta Soğanlı Dağına gönderilmişleridir. Bkz. Bedri Habiçoğlu, *Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler ve İskânları*, İstanbul 1993, s. 86.

18 Musa Kundukhov, *Musa Kundukhov’un Anıları*, İstanbul 1978, s. 57-61.

19 Kundukhov, *Musa Kundukhov’un...*, s. 68.

1865 yılı aynı zamanda Çeçenlerin Osmanlı topraklarına gerçekleştirdikleri en büyük göçü kapsamıştır. Bu tarihte sürülen beş bin aile sadece Çeçen-İnguş ailesinden oluşmamış, içlerinde Asetin kavminden oluşan ailelerde vardır. Bunların içinde Çeçen-İnguş muhacir sayısı 23.057'dir.²⁰ Arşiv kayıtlarında geçen bilgilerde bu göç haricinde Çeçenler tarafından daha önce beş, on, elli hane gibi sayılarda münferit göçlerin de yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca gelen muhacirlere dair defterler tanzim olunduğundan da bahsedilmiştir.²¹ Günümüzde Türkiye'de yaşayan Çeçen-İnguş halkının ise ortalama yüz binlerde olduğu düşünülmektedir.²² Gelen muhacirlerin bir kısmı Trabzon, Sinop, Samsun, Kayseri, Erzurum, Sivas, Çorum, Çankırı, Bursa, Eskişehir, Tokat şehirlerinde iskân edilmiş, bir diğer kısmı da Diyarbakır, Muş, Mardin, Şam, Halep gibi Osmanlı topraklarının güneyine yerleştirilmiştir.²³

1866 yılında Kafkasyadan Osmanlı Devleti'ne göç eden 4.000 ile 5.000 civarındaki Çeçen muhacirlerinden olan 1200 aile Resulayn bölgesine iskân edilmiştir. Geriye kalanlar ise, Sivas ve çevresine 47 aile, Amasya'ya 25 aile, Halep ve Habur bölgelerine 90 aile, Adana'ya 46 aile, Kars'a 47 aile, Hınıs ve civarına 24 aile ve Erzurum ve Muş bölgelerine ise 14 aile olacak şekilde iskân edilmiştir.²⁴ Şamil Mansur'a göre Türkiye'ye göç eden Çeçenlerin sayısı 100.000 civarında olup 22 vilayete dağıtılmıştır ve çoğunluğu Kayseri vilayetinde yaşamaktadır.²⁵ Bir başka kaynakta ise Kafkas muhacirlerinin 1865'ten 1914 yılına kadar küçük gruplar halinde Osmanlı Devleti topraklarına geldiği, iskân etmeleri için gösterilen alanlar yerine çoğunlukla kendi istedikleri yerlere yerleşen Çeçen muhacirlerin Adana'nın Ceyhan, Balıkesir'in Bandırma, Sivas'ın Kangal ve Şarkışla, Kars'ın Sarıkamış, Kayseri'nin Pınarbaşı, Maraş'ın Göksun, Yozgat'ın Sorgun, Muş ve Eskişehir ile Konya'nın Beyşehir ilçesine yerleştirildiği belirtilmiştir.²⁶ Genel olarak bakıldığında zaman, bazı yerlerin soğuk olması Anadolu'ya dağınık bir şekilde iskân edilen Çeçenlerin farklı yerlere sevk edilmelerini gerektirmiş ya da bazı yerlerin sıcak olması birçok hastalığı da beraberinde getirmiştir. Özellikle sıtma hastalığından birçok Çeçen hayatını kaybetmiştir. Bu sebeplerden dolayı daha önce yaşadıkları yerlere benzeyen, soydaşlarına yakın, coğrafi ve iklim koşullarının uygun olduğu yerleri yurt edinmek istemişlerdir. Bu koşulları yerine getiren birçok yere göç eden Çeçen muhacirleri, Sivas vilayetinin istedikleri koşulları sağlamanın da etkisiyle bu bölgeye iskân etmeyi tercih etmişlerdir. Çeçenlerin Sivas vilayetine göç ettiklerine dair Osmanlı arşivlerinde birçok belgeye rastlanılmaktadır.²⁷ Yapılan birçok araştırmada hemen hemen bütün Kafkas muhacirlerinin göçleriyle ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür. Lakin Çeçenlerin Anadolu'ya göç etmesi hakkında çok az sayıda kaynağa rastlanılmaktadır. Bunun en büyük sebebi Osmanlı Devleti'nin gelen Çeçenleri Çerkez olarak adlandırmasıdır. Yaptığımız bu çalışmada ulaşabildiğimiz bilgi ve arşiv belgeleri ışığında, Çeçen muhacirlerinin Sivas vilayetine olan iskânlarla, iskânları sırasında yaşanan sorunlara ayrıca iskân edildikleri bölgede yerel halkın ve Osmanlı Hükümetinin muhacirlere sağladığı yardımlara değinilmiştir.

Sivas Vilayeti'ne Yapılan İskânların Nedenleri

Osmanlı Devleti, Kafkas bölgesinden gelen muhacirleri iskân ederken bilindiği üzere özellikle ordunun asker gereksinimi karşılama, sorun teşkil eden bölgelerdeki sınırlarda tampon oluşturma ve bataklıkları ıslah ederek tarıma kazandırma gibi amaçlar gütmüştür. Ayrıca muhacirlerin iskân yerlerinin belirlenmesinde gelenek ve kültürleri önemli bir rol oynamıştır. Zaten muhacirler de ekseriyetle coğrafi bakımdan aslı yurtlarına benzeyen bölgelerde iskân ettirilme arzusunda olmuşlardır. Nitekim Rumeli'nin step alanlarından gelenler plato düzlükleri ile alüvyal ovaları, Abaza, Çerkez ve Çeçen gibi Kafkas muhacirleri ise çoğunlukla su kenarlarına yakın dağlık ve ormanlık alanları

20 Qasimova, "XIX Yüzyılda Kuzey Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler...", s. 602.

21 BOA. A. MKT. UM. 444/80.

22 Vefa Kurban ve diğerleri, *Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı ve Siyasal Yönleriyle Çeçenler*, İzmir 2020, s. 13.

23 Ayşe Pul, "Tomarza'ya Gelen Çeçen Muhacirlerin İskânı Hakkında Bazı Gözlemler", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2010, s. 156.

24 Ahmet Öztürk-Serap Toprak, "Kafkasya'dan Muş Yöresine Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1856-1905)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 43, 2018, s. 445.

25 Şamil Mansur, *Çeçenler*, Ankara 1996, s. 92.

26 Hüseyin Muşmal-Kübra Benli, "Osmanlı Dönemi'nde Konya Vilayeti Beyşehir Kazası'nda Çeçen-İnguş Muhacirlerinin İskânı", *Geçmişten Günümüze Göçler*, C. II, Konya 2019, s. 54.

27 Gonca Yıldız, *Ulusalçılığa Tepkiler ve Gönüllü Özdeşlik: Türkiyeli Çeçenler Örnek Olay İncelenmesi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir 2017, s. 58.

tercih etmişlerdir.²⁸ Bu sebeple Kafkas muhacirleri çoğunlukla Sivas, Samsun, Kayseri, Adana, İzmit, Balıkesir, Sakarya ve Düzce başta olmak üzere Anadolu'nun her bölgesine iskân ettirilmiştir.²⁹ Vilayet arazilerinin üretim ve verimlilik açısından çok da müsait olmadığı bilinse de³⁰ Sivas gerek sahip olduğu topraklarının genişliği³¹ gerekse benzer coğrafi ve iklimsel özellikleriyle Kafkas muhacirleri için ideal bir yerleşim sahası olmuş ve her dönemde tercih edilmiştir.³² Bu sebeple Çerkez, Abaza, Nogay, Kabarta ve Çeçen gibi Kafkas muhacirlerinin önemli miktarda yerleştirildiği yerlerden birisi olmuştur.³³

Kırım Savaşı'ndan sonra Sivas, Çeçen muhacirlerinin gerek transit geçiş gerek misafir gerekse iskân edildiği önemli vilayetler arasında yer almıştır. Çeçenler iskân edilirken Sivas'ın hem merkezi hem de Sivas vilayetine bağlı sancak ve buna bağlı olan köyler seçilmiştir. Muhacirler Sivas bölgesinde genellikle Sivas'ın merkezi, Aziziye ve Uzunyayla bölgelerini tercih etmiştir. Arşiv belgelerinde Aziziye'nin iskâna açılmasıyla ilgili olarak 1861'de Pınarbaşı bölgesinde kurulacak olan Aziziye Kazası için 600 kadar hane inşasının gerekli olduğundan bahsedilmiştir. Bölgenin verimli, sulak ve geniş bir araziye sahip olması ve bu bölgeye 1 saatlik mesafede ormanlık araziler olması nedeniyle Pınarbaşı³⁴ bölgesinde hane inşasının müsait olduğu noktası üzerinde durulmuştur.³⁵ Osmanlı Devleti Sivas'ın Aziziye sancağındaki arazilerinin yanı sıra gelen muhacirlerin insan gücü açığının giderilmesinde yardımcı olacağı, yol ya da köprü yapımında, pamuk ekiminde ve hususiyetle orduda fayda sağlayacağını ön görerek de iskân edilmiştir.³⁶ Uzunyayla bölgesi, Aziziye bölgesinde olduğu gibi geniş arazi parçalarının bulunması ve nüfus yoğunluğunun az olmasından dolayı iskâna açılmıştır. Uzunyayla'da bulunan aşiretlerin bölgeyi yaylak olarak kullanması sonucu yörede yaşayan ahaliye ciddi zararlar vermiş, gördüğü bu zararlar sonucunda yöre halkı da yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmıştır. Sözü edilen durum da nüfusun azalmasına neden olmuştur. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti boş kalan bu bölgeyi iyileştirmek adına Kafkas muhacirlerini yerleştirmek istemiştir.³⁷ Böylelikle iskân edilen muhacirlerle, Uzunyayla bölgesinde bulunan araziler faaliyete sokularak devletin ekonomisi canlandırılmış, Afşar, Delikanlı ve Çalğanlı gibi aşiretlerin bu bölgede oluşturabilecekleri kanunsuzluklar engellenmiştir. Bununla birlikte bölgedeki asayişin sağlanması, Sivas bölgesinin iskân yeri olarak tercih edilmesinde büyük rol oynamıştır.³⁸

Çeçen Muhacirlerinin Sivas Vilayetinde İskân Edildiği Yerler

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kafkas göçüyle birlikte gelen muhacirler kalıcı iskân bölgelerine gönderilmeden önce çeşitli Karadeniz iskele ve limanlarına çıkartılmıştır. Anadolu'ya gönderilmeleri planlanan muhacirler, başta Trabzon olmak üzere Sinop, Samsun ve İnebolu gibi iskelelere indirilmiştir.³⁹ Sivas bölgesinin hem iklim hem coğrafya hem de arazinin uygunluğu sebebiyle gelen Kafkas muhacirlerin, deniz yoluyla gerçekleştirdiği göç yolunun Samsun limanında son bulmasının ardından Sivas'a sevk edilmeleri için gerekli araba veya hayvanlar kiralanmıştır.⁴⁰ Direkt gelen Çeçen muhacirlerinin haricinde 1860 yılında Trabzon'a gelmiş olan 759 nüfuslu Çeçen ve Kabartay muhacirleri Sivas'a gitmek için Samsun'a sevk edilmiş, oradan da araba ve hayvanlarla birlikte

28 Ahmet Yüksel, "Göçmenlikten Vatandaşlığa, Muafiyetten Mükellefiyete: Kafkas Göçmenlerin Sivas Vilayetinde İskânları", *Geçmişten Günümüze Göç*, C. I, Samsun 2017, s. 409.

29 Abaz, *19. Yüzyılda Kafkaslardan Anadolu'ya Göçler...*, s. 42.

30 Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Ankara 1999, s. 205-228.

31 BOA. DH. MKT. 1371/43.

32 Yüksel, "Göçmenlikten Vatandaşlığa, Muafiyetten...", s. 410.

33 Sivas'ta iskân için bkz. BOA. A. MKT. NZD. 345/49; BOA. A. MKT. MHM. 193/46; BOA. A. MKT. UM. 483/1.

34 Aziziye'nin adı Cumhuriyet döneminde 28 Aralık 1928 yılında Pınarbaşı olarak değiştirilmiştir. Fakat Pınarbaşı daha önce Osmanlı arşiv belgelerinde de yer almıştır. Muhtemelen Kafkas muhacirlerinin iskânıyla birlikte çoğu yerlerin isimleri padişahların ismine ithaf edilmiş, bu sebeple Pınarbaşı ismi Aziziye olarak kullanılmıştır. Bkz. BCA, Nafia Vekaleti 149/57/6.

35 Haşim Erdoğan, "Arşiv Belgelerine Göre Kafkasya'dan Aziziye'ye (Pınarbaşı) Göç Eden Muhacirler ve Yerli Halk ile İlişkileri", *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 2015, s. 112.

36 Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, İstanbul 2010, s. 166.

37 Ömer Karataş, "Sivas-Uzunyayla'da Afşar-Çerkes Çatışması (1860-1870)", *1864 Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün*, İstanbul 2013, s. 524.

38 BOA. A. MKT. UM. 483/67; Karataş, "Sivas-Uzunyayla'da Afşar-Çerkes...", s. 524-525.

39 Mehmet Demirtaş, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânlarında Karadeniz Limanlarının Önemi ve Göçmenlerin Yaşadıkları Sıkıntılar" *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 12, 2015, s. 265.

40 BOA. DH. MKT. 1371/43.

Sivas'a gönderilmiştir.⁴¹ Göç esnasında Canik sancağına gönderilen bir yazıda Sivas'ta bu senelik muhacir iskânına mahal kalmadığı ve derhal Canik Sancağına iskân edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Lakin bundan yirmi gün önce Sivas'a doğru yola çıktıkları için bir daha böyle bir karışıklığa mahal vermemek adına gelecek olan Çeçen muhacirlerin taksimatı hakkında gidecekleri yerlerin müsait olup olmadığına dair haber alınarak hareket edilmesi gerektiği söylenmiştir.⁴² Bu sebeple bir sonraki gelecek olan muhacirleri sadaretin emirleri gereği Çankırı, Çorum, Tokat ve Amasya taraflarına taksim edilmiştir.⁴³ Sivas'a iskân edilen Çeçenlerin göçleri sırasında gerekli olan nakliye masrafları ve iâşe bedelleri devletin hazinesinden karşılanmıştır.⁴⁴ Ayrıca Osmanlı Devleti muhacirleri bu bölgeye sevki sırasında kimsenin zarar görmemesi için itinayla çalışılmasına dikkat etmiştir. Bu sebeple Sivas'ta vazifeli olan iskân memurlarından yararlanılmış ve onların aracılığıyla muhacirler iskân edilecekleri yerlere parça parça sevk edilmiştir.⁴⁵

İli	İlçesi	Köyü
Adana	Ceyhan	Anavarza, Dikilitaş, Karamazar
Balıkesir	Bandırma (Merkez)	
Giresun	---	Çamlıköy
İçel (Merkez, iç göçle)	---	---
K. Maraş	Göksun	Çardak, Küçüksu (Bexhlievl), Sisne
Kars	Sarıkamış (Merkez)	---
Kayseri	Pınarbaşı (Merkez)	---
Konya	Beyşehir (Merkez)	
---	---	Aşağı Borandere
Muş (Merkez)	Varto	Çöğürlü (Arınç), Eski Şaşkan, Tepeköy, Ulusirt
Sivas (Merkez)	Kangal	Sıçanhöyük (Yukarıhöyük)
---	Şarkışla (Merkez)	Alaçayır, Bozkurt, Canaptal, Kazancık, Kızıldon
Yozgat	Sorgun (Merkez)	Ayvalı

Tablo 1: Çeçenlerin Türkiye'deki Yerleşim Yerleri⁴⁶

1860'lardan itibaren Kafkaslardan gelen Çerkez ve Çeçen muhacirler Sivas vilayetine bağlı olan Uzunyayla bölgesine (bugün Kayseri'nin Pınarbaşı (Aziziye) sınırları içerisinde) yerleştirilmişlerdir.⁴⁷ 14 Ağustos 1861 yılına ait bir belgede Mesudiye kazasına bağlı olan Pınarbaşı adlı bir yerde kurulan kasabaya 100 hanelik Çeçen muhaciri yerleştirilmiştir.⁴⁸ Lakin zamanla Sivas vilayetine sevk edilen muhacirlerin sayılarının çoğalmasıyla farklı bölgelerde iskân edilmiş olan

muhacirlerin bu bölgelere yerleşme isteklerine devlet genel olarak sıcak bakmamıştır.⁴⁹ İskân etmekte ısrar eden muhacirlerin ise yol ve hane masraflarını devlet kendilerine bırakmıştır.⁵⁰ Örneğin 1861 yılında Manisa sancağına iskân edilmelerine rağmen buraya ayak uyduramadıklarından dolayı Menemen'e bağlı Tekke Köyü'ne sevk edilen Çeçen muhacirlerinin içinde Hoca Said ve Arslan'ın önderlik yaptığı 32 hanelik bir grup, bu bölgenin iklimine uyum sağlayamadıkları ve telef oldukları gerekçesi ile Uzunyayla ve Erzurum yörelerine iskân edilmek istemişlerdir. Yol masraflarının

41 "...mukaddemce Trabzon'a gelmiş olan yedi yüz elli dokuz nüfusu Çeçen ve Kabartay muhacirlerinin Sivas'a i'zam kılmak üzere Samsun'a gönderilmiş olduğu Trabzon valisi devletlü Cemal Paşa hazretleri canibinden pigâh-ı me'ali iktinâh-ı...lerine arz ve inha olunmuş ise de Sivasca bu senelik daha muhacir iskânına mahal kalmadığı anlaşıldığından Canik sancağında meh mâ emken yerleşdirilmeleri hususu...". BOA. A. MKT. UM. 444/80.

42 BOA. A. MKT. MHM, 201/42.

43 BOA. A. MKT. UM. 444/80.

44 Yüksel, "Göçmenlikten Vatandaşlığa, Muafiyetten...", s. 410.

45 BOA. DH. MKT. 1371/43.

46 Tarık Cemal Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, İstanbul 2005, s. 332.

47 Hava Selçuk, "Balkanlar ve Kafkasya'dan Kayseri'ye Gelenler", *Türk Yurdu Dergisi*, S. 292, Aralık 2011, s. 2.

48 BOA. A. MKT. UM. 491/43.

49 Ufuk Erdem, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, Ankara 2018, s. 90.

50 BOA. A. MKT. NZD. 347/63.

kendilerine ait olması ve geride kalanların böyle bir istekte bulunmaması şartıyla kabul edilmiştir.⁵¹ Aynı yıl içerisinde Aydın'a iskân edilmiş olan Çeçen muhacirleri iklim şartlarının uygun olmaması gerekçesiyle, kendi istekleri doğrultusunda Aziziye Kazasına iskân edilmek istemişlerdir. Bunun üzerine Aydın'dan Aziziye kazasına nakil olunacak Çeçen kabilesinden ve Hoca Adil ve Bistar ve Dadl Toga ve Uruz Beğler takımından 240 hane nüfus Sivas'a iskân edilmiştir. Nakil masrafları kendilerine ait olmak üzere ve muhacirlerin geri kalanı için böyle bir uygulama yapılmamak şartıyla gitmelerine izin verilmiştir.⁵² Bu yer değişikliği ile birlikte boşalan hane sayıları devlete ekonomik açıdan zarar vermiş ve devletin kontrolü dışındaki yer değişikliği devleti farklı sıkıntılara sokmuştur. Fakat genel olarak bakıldığı zaman Uzunyayla'ya yapılan iskânlar ekonomik ve toplumsal sonuçları olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Zira zirai açıdan atıl durumda olan Uzunyayla, 1860'lı yıllardan sonra muhacir iskânı ile verimi oranında tarım alanı haline gelmiştir. Ayrıca, bölgede hüküm süren asayişsizlik de muhacirlerin bu bölgeye iskân edilmeleriyle uzun vadede çözüme kavuşturulmuştur.⁵³ Bu yüzden Osmanlı Devleti, üretim amaçlı yer değiştirme isteklerine genellikle sıcak bakmış ve bu tür iskânlara izin vermiştir. Mesela, Canik Sancağından muvakkaten Bafra Kazasına iskân edilen Çeçen kabilesinden 500 nüfusun reisleriyle birlikte kendi istekleri doğrultusunda ziraat mevsimine yetiştirilmek üzere bir an evvel sevk edilmesi için Sivas mutasarrıflarına talimat verilmiş ve bu vaziyet Muhacir Komisyonu Başkanlığına bildirilmiştir.⁵⁴

Muhacirlerin kendi istekleri doğrultusunda iskân edilmek istemelerinin diğer bir gayesi de akrabalarının yanına gitmek olmuştur. Örneğin; 10 Eylül 1862 yılına ait bir belgede Kayseri Köstre (Tomarza) Harmancık'a iskân edilen Çeçen muhacirleri bir yıl sonra kendi istekleri doğrultusunda Sivas'taki akrabalarının bulunduğu kesimlere yerleştirilmiştir.⁵⁵ 1865 yılının haziran ayında Musa Kunduhov'un Osmanlı Devleti'nden aldığı izin ile birlikte büyük çoğunluğu Çeçenlerden oluşan 23 bin kişilik kabileyi karayoluyla Kars'a getirilmiş ve buradan 3500 hanelik nüfusu Diyarbakir ve Halep vilayetlerine 1500 hanelik nüfusu ise Sivas vilayetine iskân edilmiştir.⁵⁶ Aynı yıl içerisinde Anadolu topraklarına gelen 1000 hanelik Çeçen muhacirinin 500 hanesi Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî azası olan Nusret Paşa'nın nezaretiyle yanında getirdikleri hayvanat ve eşyalarla birlikte önceden belirlenen münasip arazilere yerleştirilmişlerdir. Bunların 300 hanesi Sivas vilayetinde bulunan Koçgiri sancağına, 190 hanesi ise Hafik kazasına iskân edilmiştir.⁵⁷

29 Haziran 1865 tarihli bir belgede, Sivas vilayetine iskânı kararlaştırılmış olan 500 hanelik Çeçen kabilesinin bu bölgede yeterli miktarda arazilerin bulunması sebebiyle muhacirlerin farklı bölgelere sevklerine gerek kalmadığı Sivas mutasarrıfına bildirilmiştir.⁵⁸ Bunun üzerine 500 hanelik Çeçen kabilesi Nusret Paşa memuriyetinde Sivas vilayetine iskân edilmiş ve başka muhacirlerin bu bölgeye sevk edilmemesi kararı alınmıştır.⁵⁹ Daha sonra gelecek olan diğer 3500 hanelik Çeçen muhacirlerine de aynı şekilde bu bölgede elverişli araziler bulunup yerleştirilmesi geri kalan hanelerinde farklı sancaklara parça parça halinde gönderilmesi uygun görülmüştür.⁶⁰ 1901 yılında hasat mevsiminden sonra Çeçenistan'ın merkezi olan Grozni'den yola çıkan 120 hanelik Çeçen muhacirleri Kuban ve Vladikafkas'ın kuzeyinden kara yolu ile yola çıkarak Novorosisky iskelesine gedikten sonra vapura binip Anadolu Kavağı'na inmişlerdir. Burada 2 ay durduktan sonra kabileden

51 BOA. A. MKT. UM. 510/9; Ayrıca başka belgelerde Çeçen grubu için "Çerkes" ifadesine yer verilmiştir. Bunun nedeni Ortadoğu'da Kuzey Kafkasyalıların hepsi için bu tanımın kullanılmasından kaynaklanmıştır. Bkz. Georgi Chochiev, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Kuzey Kafkas Göçmenlerinin Toplumsal Uyarlanmasına Dair Bazı Görüşler (Göçmenlerin Otoriteye Başvuruları)", *Kebikeç*, S. 23, 2007, s. 407-456

52 BOA. A. MKT. MHM. 222/9.

53 Selçuk, "Balkanlar ve Kafkasya'dan..." s. 2.

54 BOA. A. MKT. MHM. 206/60; BOA. A. MKT. UM. 456/40; BOA. A. MKT. NZD. 345/36; BOA. A. MKT. MHM. 210/55.

55 BOA. A. MKT. MHM. 240/7.

56 Yasemin Özdil-Ahmet Keser, "Kahramanmaraş Göksun İlçesi Örneğinde Çeçen ve Çerkeslerde Siyasal Katılım", *Kafkasya Çalışmaları- Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Caucasian Studies*, S. 12, Mayıs 2021, s. 214.

57 BOA. A. MKT. MHM. 341/94.

58 BOA. A. MKT. MHM. 336/22.

59 BOA. A. MKT. MHM. 334/56.

60 BOA. İ. MMS. 30/1264.

60 hane Uzunyayla'ya, diğer 60 hane ise Konya'ya iskân edilmiştir.⁶¹ 15 Mayıs 1902 tarihli bir belgede ise Muş'a gelen 28 nüfuslu Çeçen muhacirinin Hafik Kazası'nda bir çiftlikte iskân edilmek üzere Sivas'a sevk edildiği belirtilmiştir.⁶²

Osmanlı arşiv belgelerinde Sivas'a iskân edilen Çeçen muhacirlerin haricinde Sivas'a sevk edilip farklı kazalara iskân edilenlere de rastlanmak mümkündür. Örneğin; 8 Eylül 1867 tarihli bir belgede Sivas'a sevk edilmiş bir grup Çeçen muhacirinin Rasülayn bölgesine nakilleri kararlaştırılmış ve Diyarbakır Vilayeti 'ne çekilen telgrafta Sivas'ta nakilleri gerçekleştirilecek olan muhacirlerin Rasülayn bölgesine bir an evvel sevkini yapılması bildirilmiştir. Sevk sırasında gerekli olan hayvanat ihtiyacı Sivas'tan temin edilmiştir. Buradan Diyarbakır Vilayetine çekilen 12 Kasım 1868 tarihli telgrafta, nakledilecek muhacirlerin bir an evvel iskânlarının tamamlanması için ivedi bir şekilde Resülayn'a gönderilmelerine dair hükümet emri bildirilmiştir.⁶³ 1856 Kırım Savaşı ile birlikte Sivas'a yerleşen Çeçen muhacirlerinin göçleri bu tarihlerle sınırlı kalmamış daha sonraki yıllarda da devam ettiği birçok kaynaklarda ve arşivlerde görülmektedir. Örneğin, 29 Aralık 1892 tarihli bir belgede daha önce Rasülayn bölgesine iskân edilmiş Çeçen muhacirlerin bir takım eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı aşiretlerin yoğun bulunduğu Sivas, Muş ve Maraş gibi vilayetlere yerleştirilmiş hemşerilerinin yanına yanlarına sevk edilmeleri münasip görülmüştür.⁶⁴ 1901 yılında Çeçenistan'ın merkezi olan Grozni'den yola çıkan 120 hanelik Çeçen-İnguş muhaciri, Vladikafkas ve Kuban'ın kuzeyinden karayolu ile Novorosisky İskelesi'ne ve ardından vapur vasıtasıyla Anadolu Kavağı'na, yani İstanbul'a gelmiştir. Burada belli bir süre bekletildikten sonra muhacirlerin bir kısmı Uzunyayla'ya, diğer bir kısmı da tren vasıtası ile Konya'ya gönderilmiştir.⁶⁵

Çeçen Muhacirlerinin İskân Edildikleri Yerlerde Karşılaştıkları Sorunlar

Göçlerin yoğun olmadığı dönemlerde muhacirlerden bir grup, sevk edilecekleri yerlere önceden götürülerek o bölge gezdirilmiş ve muhacirlerin onayı üzerine iskân edilmeye başlanılmıştır. Lakin zamanla kitlesel göç sebebiyle oluşan yoğunluğun azaltılabilmesi için acil iskân yerlerinin belirlenmesi ihtiyacı söz konusu olunca bu uygulama bir kenara bırakılmış ve muhacirlere yerlerini belirleme konusunda imkân verilememiştir.⁶⁶ Sivas vilayetinde de arazi kıtlığının oluşması ve göç sebebiyle oluşan yoğunluk Çeçen ve diğer Kafkas muhacirler için birçok sorunun meydana gelmesine neden olmuştur. Muhacirler önce boş ve sahihsiz yerlere, eski, yıkık-dökük köylere, miri veya vakıf arazilere iskân edilmişlerdir. Buradaki arazilerin bitmesi üzerine meralara ve yaylalara yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu ise böyle arazilerin, hukuken olmasa bile fiilen sahibi gibi davranan yerli halkın ve konar-göçer aşiretlerin tepkilerine, muhacir ve devletin o bölgede bulundurduğu kuvvetlerle çatışmasına neden olmuştur.⁶⁷ Çeçen ve diğer Kafkas muhacirlerin iskânı için belirlenen Sivas-Uzunyayla bölgesi, iskân öncesinde Afşar aşireti tarafından devletin izni olmadan uzun zaman yaylak olarak kullanılmıştır.⁶⁸ Aşiretlerin yaygın olarak kullandığı bu bölgeler iskân amacıyla gönderilen muhacirlere tapu karşılığında verildiği⁶⁹ bilgisine Osmanlı arşiv belgelerinde de rastlamak mümkündür. Örneğin; Nusret Paşa'nın yetkisinde Sivas vilayetine sevk edilecek olan 500 hanelik Çeçen kabilelerinden bazı hanelerin Uzunyayla bölgesindeki Afşar aşiretinin boşaltmış olduğu Sarız arazisine iskân edilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat sözü edilen arazinin tekrardan Afşarlara verilmesi konusunda ısrar edilmesi üzerine oluşan kararsızlık ve bölgenin yoğunluğundan dolayı başka mevcut arazinin bulunmadığı durumu Sivas mutasarrıflığına bildirilmiştir.⁷⁰ Bunun üzerine

61 Mehmet Yılmaz, *Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri (1854-1914)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996, s. 188.

62 Erdal Taşbaş, "Diyarbakır'da Çeçen Muhacirler ve Sebep Oldukları Asayiş Olayları", *Osmanlıdan Günümüze Diyarbakır*, İstanbul 2018, s. 143; BOA. A. MKT. MHM. 518/1.

63 BOA. MVL. 1047/75.

64 BOA. ŞD. 1465/33.

65 Muşmal-Benli, "Osmanlı Dönemi'nde Konya...", s. 54.

66 Erdoğan, "Arşiv Belgelerine Göre Kafkasya'dan ...", s. 111.

67 Abdullah Saydam, "Soykırımdan Kaçış: Cebel-i Elsineden Memâlik-i Mahrûsaya", *1864 Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün*, İstanbul 2014, s. 97.

68 Karataş, "Sivas-Uzunyayla'da Afşar-Çerkes Çatışması...", s. 524.

69 BOA. A. MKT. UM. 500/86; BOA. MVL. 615/70.

70 BOA. MVL. 711/115.

Çeçenlerin ya Çerkes ahalisinin bulunduğu yerlere iskân edilmesi ya da irade-i seniyye çıkana kadar üçer beşer hane halinde köylere sevk edilmeleri istenmiştir. Fakat Çeçen muhacirleri istenilen yerlere iskân etmek istememiştir.⁷¹ Bu durumu kabullenemeyen aşiretler ise bölgede kalmak isteyen Çeçen muhacirlere sık sık saldırıda bulunmuştur. Örneğin; Uzunyayla'da iskân edilmek üzere Aydın'dan gelen Adil ve Tahir Ağaların takımından 350 Çeçen hanenin burada barındırılmayacağı, bu yüzden Köstere Nahiyesine bağlı olan Harmancık bölgesine yerleştirilmeleri gündeme gelmiştir.⁷² Hatta bu bölgedeki Afşar aşiretlerinin saldırılarına müdahale edebilmek amacıyla birçok yere karakol inşa edilmiştir.⁷³ Osmanlı Devleti'nin Uzunyayla'daki Çeçen muhacirleri ile aşiretlerin arasında çıkan arazi anlaşmazlığının önüne geçmek için farklı bölgelere iskân edildiği de bilinmektedir. Mesela; 1870 yılında daha önceden Uzunyayla'da iskân edilmiş 10-15 hanelik küçük bir grup, Aksaray'da bulunan Bor kazası yakınlarındaki Kayı karyesine yerleştirilmiştir. Fakat buradaki yerli ahaliyle de anlaşamadıkları için adı geçen Çeçenler İstanbul'a gitmek zorunda kalmışlardır.⁷⁴

Osmanlı Devleti'nin, Çeçen muhacirlerini iskân ettirmek istediği yerlerde doluluk oranı sebebiyle başka yerlere sevk etmek zorunda kaldığı dönemler de olmuştur. Bu sebeple 2 Aralık 1860 tarihinde Trabzon'a gelmiş olan 759 nüfusluk Çeçen ve Kabartay muhacirleri, Sivas'ta yerleşmek üzere deniz yoluyla Samsun'a gelmiş, fakat Sivas'ta iskân edilecek yerlerin olmaması dolayısıyla Samsun'a sevk edilmiştir. Fakat daha sonra önceden alınan kararlar nedeniyle bir kısmının Erzurum eyaletine bağlı Kelkit, Hasankale ve Erzincan taraflarına iskân ettirilmesi,⁷⁵ diğer bir kısmının da Canik sancağına iskân ettirilmesi istenmiştir.⁷⁶

Çeçen Muhacirlerinden Kaynaklanan Sorunlar ve Devletin Karşılaştığı Durumlar

Muhacirlerin iskân olunma süreçlerinin uzaması, misafir olarak yerleştirilme sürelerinin artması, kabile ve akrabalarının yanına iskân olunmada ısrar etmeleri, iskân mahallerini beğenmemeleri ve diğer belirsizlikler sebebiyle muhacirlerin başka hiçbir iş ile meşgul olmadıkları görülmüştür. Muhacirlerin yaşadıkları bu belirsizlikler de asayiş sorunlarının bir kısmının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁷⁷ Bu sebeple Osmanlı Devleti, başıbozuk, sorun çıkarabilecek ahaliyi veya eşkıyalık yapan muhacirleri dizginleyebilmek adına gerekli kuvvetleri ya da yakın bölgelerdeki redif taburunu sevk ettikleri birçok arşiv belgelerinde görmek mümkündür. Ayrıca eski vatanlarına dönmek veya akrabalarının bulunduğu yere gitmek isteyen olursa iskân edildikleri yerde kalmalarının muhacirler için daha uygun olacağını aksi takdirde geri dönmekte ısrarcı olanlar olursa bir şikâyete bakmaksızın dördüncü ordu komutanlığının emrine göre hareket edileceği bildirilmiştir.⁷⁸ Bu sebepten dolayı birçok Çeçen muhacirinin bulunduğu yerden firar ettikleri bilinmektedir. Bu firarlar hem yerli ahaliyi bıktırmış hem de artık tahammül edilemez duruma gelmiştir. Ayrıca bu durum devletin hazinesi de yük olduğu gibi toplu yapılan firarlarda devlete ayrı bir külfet doğurmuştur. Örneğin; 1865 yılında Harput sancağına gönderilen 300 hanelik Çeçen muhacirlerden 30 hanelik grup firar ederek Sivas'taki akrabalarının yanına gitmiştir.⁷⁹ 5 Ağustos 1867 tarihli bir belgede daha evvel Sivas vilayetine iskân edilmiş Çeçen muhacirlerinin kendi vatanlarına kaçma teşebbüsünde buldukları ve gösterdikleri uygunsuz hareketleri sert olmamak şartıyla duruma hâkim bir yöntemle düzeltilmeye çalışılmıştır. Lakin bu yöntemle sonuç alınamaması durumunda, yakın bölgede bulunan Kars yedek taburu tarafından askerî güç ile geri getirileceği bildirilmiştir. Sözü edilen Çeçen muhacirlerinin anavatanlarına dönmesi haberi üzerine birkaç alaydan oluşan askerle

71 BOA. MVL. 713/46.

72 Selçuk, "Balkanlar ve Kafkasya'dan...", s. 11.

73 Saydam, "Soykırımdan Kaçış: Cebel-i Elsineden Memâlik-i Mahrûsaya...", s. 98.

74 Yılmaz, *Konya Vilayetinde Muhacir...*, s. 147.

75 BOA. A. MKT. MHM. 201/ 42.

76 "...Trabzon'a gelmiş olan yedi yüz elli dokuz nüfus Çeçen ve Kabartay muhâcirlerinin Sivas'a izâm kılınmak üzere Samsun'a gönderilmiş olduğu bu kere Trabzon Valisi devletlü Cemal Paşa hazretleri cânibinden gelen tahrirât me'âlinden müstebân olup halbuki Sivasca bu senelik daha muhâcir kabul ve iskânına mahal kalmadığı mukaddemleri bi'l-muhâbere anlaşıldığından ve mâdemki bunların oraya gönderilmiş olması cihetle nâ-çar Canik Sancağı ve havâlisinde mehmâ-emken birleştirilmeleri iktizâ-yı..." Bkz. BOA. A. MKT. MHM, 201/42.

77 Ömer Karataş, "19. Yüzyılda Anadolu'da Çerkes Göçmenleri: Uzunyayla Örneği", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 36, 2013, s. 85.

78 BOA. A. MKT. MHM. 389/4.

79 BOA. MVL 715/28.

tekrardan iskân edildikleri bölgelere yerleştirildikleri, bu yüzden yedek tabura gerek kalınmadığı Erzurum Başkomutanlığına bildirilmiştir.⁸⁰ 20 Ağustos 1867 tarihli bir belgede sadrazamlık yüksek makamına gönderilen bir yazıya göre, daha evvelden Sivas ve Kürdistan tarafında iskân olunan on-on beşer hanelik Çeçen muhacirlerin firarı sonrası geri iadelerine ve gelenlerin sevki için gerekli olan araba ve malzemelerin temini için ahaliiden yardım istenmiştir. Bir süre sonra bu durum büyük bir yük haline gelmiş ve ahaliyi biktirmiştir. Yapılan bu yardımlar hem hazineyi yük olmuş hem de toplu iskânları olumsuz etkilemiştir. Anavatanına geri dönmek arzusuyla kaçıp Erzurum taraflarına geçen Çeçen muhacirlerinin firar sırasında geçtikleri yerlerdeki ahaliye verdikleri rahatsızlığın daha sonradan gelecek olan Çeçen muhacirlerinin de tekrarlanmaması adına göç yolu olarak Rusya'nın içinden doğruca Batum ve Poti iskelelerini kullanılmış ve Rumeli taraflarına veya farklı bölgelere ayrı ayrı yerleştirilmeleri istenmiştir. Ayrıca Sivas, Elâzığ ve Diyarbakır'da bulunan Çeçen muhacirlerin kaçmalarına izin verilmemesi fakat yine de geri dönmek isteyenler olursa herhangi bir şikâyete bakılmaksızın dördüncü ordu komutanlığının emrine göre hareket edileceği bildirilmiştir.⁸¹ Ayrıca arşiv belgelerinde anavatanlarına gitmek için Sivas'tan firar edenlerin yanı sıra farklı yerlerden ana vatanına gitmek için Sivas'a gelen Çeçen muhacirlerden de bahsedilmiştir. Örneğin, 11 Ekim 1860 tarihli bir belgede Kütahya'ya iskân edilen 160 hanelik nüfusun 130 tanesi ana vatanına gitmek için Sivas ve Erzurum'a gitmiştir.⁸² Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin Sivas vilayetinde bulunan elverişli topraklara iskân edilmek isteyen Çeçen muhacirleri nüfus yoğunluğu sebebiyle farklı bölgelere yerleştirmek zorunda kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla kendi isteklerinin doğrultusunda oluşan bir iskân hareketi olamaması firar olaylarının meydana gelmesine sebep olmuştur.⁸³ Örneğin, 13 Aralık 1865 tarihli bir belgede 5 Kasım 1864 yılında Şanlıurfa'da iskân olunmuş 40 nüfuslu bir Çeçen grubunun firar ederek Sivas'a gittiği belirtilmiştir.⁸⁴

Muhacirlerin iskân edilmesinde yaşanan aksaklıklar ve sorunlar bazı muhacirleri yasa dışı işler yapmaya itmiştir. İskân edilemeyen ya da iskân edildikleri bölgelerde tutunamayan muhacirler, yaşamlarını devam ettirebilmek için hırsızlık ve eşkıyalık gibi yolları tercih etmişlerdir. Bunların yanı sıra devletin muhacirlere yönelik yaptığı yardımlara ve sağladığı olanaklara rağmen hırsızlık ve eşkıyalığı alışkanlık hâline getirenler de olmuştur. Muhacirlerden bazılarının hayvan, para ve eşya hırsızlığına karıştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca devlet malına zarar verdikleri de olmuştur. Muhacirlerin karıştığı köy ve kervan baskınlarında yaralama ve ölümlerle sonuçlanan suçlar ortaya çıkabilmiştir. Söz konusu bu problemlerin çözümü için sürgün metodunun uygulanmasının ve hapis cezalarının verilmesinin yanı sıra problemlere hızlı müdahale edilmesi için idari yapıda değişikliğe gidildiği de görülmüştür.⁸⁵ Bu tarz eşkıyalık ve hırsızlık faaliyetlerine katılan Çeçen muhacirlere birçok arşiv belgesinde rastlamak mümkündür. Örneğin; Aralık 1868 tarihli bir belgede Erzurum, Sivas, Trabzon Diyarbakır vilayetlerine iskân edilmiş Çeçen, Çerkes ve Nogay muhacirlerinden silahlı dolaşarak insan öldürüp, ahalinin eşyalarını gasp edenlerin devlet tarafından cezalandırıldığından bahsedilmiştir. Ayrıca iskân edilemeyen fakir muhâcirlere ise sarı renkli fukara tezkiresi verilerek yolculuklarında kolaylık sağlanması hususlarında tedbirler alınmıştır.⁸⁶ 3 Nisan 1903 tarihli bir belgede ise meyan

80 BOA. A. MKT. MHM. 338/24; Ali Bolat, *Osmanlı Belgelerinde Çeçen Göçü*, İstanbul 2015, s. 40-41.

81 BOA. A. MKT. MHM. 389/4 (H. 1284 Rabiülahir 19/ M. 20 Ağustos 1867); Bolat, *Osmanlı Belgelerinde...*, s. 78.

82 "...Çeçen muhacirlerinden ve Hoca Mustafa ve Tatar Han ve Hüseyin ve Memiş Efendi takımlarından olub mukaddemce liecli't-iskân Kütahya sancağına sevk ve i'zam olunmuş olan yüz altmış hane nüfusundan yüz otuz hane bir olmuş kadimlerine avdet ve ric'at itmek efkârıyla Kütahya'dan hareket ve Sivas ve Erzurum tarikleriyle 'azimet itmiş bunlardan yedi tanesi dersa'adete gelmiş olduklarından merkurmlar komisyon-ı celile haklarında hane inşası ve öküz ve tohum ve husul-ı iskânlarına fukaralarına nan-ı aziz itası misüllü erzak ve şayan buyrılan ihsanât celile-i cenâb-ı hilâfetpenahiye irad ve payan olunarak muhacirin-i merkumenin hüsn-i iknaiyeleriyle orada tevkîfleri esbâbının istihsâli yarınkı posta ile gitmek üzere Sivas mutasarrıfı devletlü paşa tarafına..." BOA. A. MKT.NZD. 355/7.

83 Trabzon ve Samsun iskelelerinden Sivas'a gelen muhacirlerin bahar geldiğinde iskân olunmak üzere Diyarbakır, Urfa ve Süleymaniye tarafına gönderecekleri, Bkz. BOA. A. MKT. UM. 542/32; Muhacirlerin boş, geniş, mahsuldar arazilerde iskânı için Urfa, Diyarbakır ve Süleymaniye taraflarına sevki, Bkz. BOA. A. MKT. UM. 527/99.

84 BOA. MVL. 715/118.

85 Hakan Asan, *Kırım ve Kafkasya'dan Diyarbakır ve Çevresine Göçler (1876-1914): Elâzığ, Malatya, Mardin ve Diyarbakır Örneği*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2016, s. 53.

86 BOA. A. MKT. MHM. 428/78.

kökü getirilmek üzere Halep'ten gelen Musul devecilerinin, Sivas ve Muş tarafından Resülayne sevk edilmiş bazı eşyaların ve develerin Çeçen eşkıyaları tarafından gasp edildiği bunun üzerine yapılan takibat neticesinde bu eşkıyaların yakalanıp mallarının sahiplerine geri teslim edildiği belirtilmiştir.⁸⁷

Çeçen Muhacirlere Yapılan Yardımlar

Osmanlı Devleti, Rusların zulüm ve ağır baskıları sonucu vatanlarını terk etmek zorunda kalan Kafkas muhacirlere kucak açmış onları topraklarına kabul etmiştir. Muhacirler, Ruslarla uzun süre mücadele verdikten sonra her şeylerini geride bırakıp biçare durumda Osmanlı Devleti'ne göç etmek zorunda kalmışlardır. Zorlu göçün ardından Çeçenlerin hem fiziken hem ruhen hem de ekonomik olarak bitik bir şekilde iskân edildikleri bölgelerde hayata tutunabilmeleri için yardıma ihtiyaç duymaları sebebiyle Osmanlı Devleti kurduğu komisyonlar aracılığıyla Kafkas muhacirlerine yardım etmeye çalışmıştır. Hatta bu yardımlar daha göç yolundayken yapılmaya başlanmış, iskân yerlerine sevk edildikten sonra da devam etmiştir. Muhacir Komisyonu da farklı bölgelere iskân edilen bu muhacirlerin ihtiyaçlarını en ince ayrıntısına kadar belirleyerek hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli tüm yardımların yapılmasını sağlamaya çalışmıştır.⁸⁸

Anadolu'nun çeşitli bölgelerine iskân edilen Çeçen muhacirlerin gittikleri bölgelerde mağdur olmaması için orada bulunan devlet görevlileri ve ahali gerekli yardımları yapmıştır. Örneğin; 6 Nisan 1861 yılına ait bir belgede Saruhan sancağına iskân edilmek istenen 42 hanelik nüfus için önceden gerekli olan yiyecek ve güvenliklerinin sağlandığı, istedikleri yere iskân olunmaları konusunda kolaylık gösterildiği belirtilmiştir.⁸⁹ Yapılan bu tür yardımlar aynı şekilde Sivas bölgesine iskân edilecek olan Çeçen muhacirleri için de yapılmıştır. Sivas'a iskân edecek muhacirler için yayınlanan bir talimatnameye göre, eski köylere iskân yapılırken harap binalar tamir edilmiş, yeni köyler kurulurken de muhacirlere bedava kereste verilmiş ve binaları yapılıncaya kadar bunlar kasaba, köy ve kazalarda yerli ahali tarafından misafir edilmiş⁹⁰ ve Uzunyaylada 1861 yılında 666 hane muhacire iskân olununcaya kadar günlük yarımşar kıyve ekmek veya pahası yardımında bulunulması uygun görülerek icra edilmiştir.⁹¹

Devlet, muhacirlerin iskânından sonraki süreçte kendi kendilerine yetebilecek düzeye gelebildikleri döneme kadar yardımda bulunmuştur. Bu sebeple muhacirlere yapılan yardımları da iskân sürecinin bir parçası olarak kabul etmek gerekmektedir. Osmanlının kısıtlı olan bütçesi bazen bu büyük göçle gelen muhacirlere yetişememiştir. Bu sebeple devletin yetişemediği yerlerde o bölgelerde bulunan yerli halkın da yardımı büyük olmuş ve hiçbir yardım talebi geri çevrilmemiştir.⁹² Sivas sancağına gönderilen bir yazıda, Sivas sancağı kazalarında misafir olarak gelen, kalıcı iskân olunan ve bölgelerin içinden geçip giden muhacirlere yapılan odun ile tuz giderleri ve nakliye giderleri olan 2 yük 60.220 kuruş 32 paranın bağış olarak verilmesinin padişah tarafından kabul görüldüğü ifade Kafkas muhacirlerine iaşe ve nakil yardımı, konut edinme, tarımsal araç ve gereç yardımı, zirai arazi tahsisi, tohum, hayvan yardımı ve vergi muaflığı gibi yardımlar da yapılmıştır. Bütün bu bahsedilen yardımlar Sivas vilayetine iskân edilen Çeçen muhacirleri için de yapılmıştır. 5 Ağustos 1863 tarihli bir belgede Kars'ta bulunan Rus konsolosluğunun yazısında da Sivas vilayetinde iskân edilen Çeçen muhacirlere uygun yerlerin belirlendiği, kalmaları için ise hanelerin inşa edildiği, orada bulunan arazilerde ziraat yapabilmeleri için gerekli olan tarımsal araç ve gereçlerin tahsil edildiği, yiyecek ve hayvan verildiği ve devletin yanı sıra bölge halkının da çeşitli yardımlarda bulunduğu belirtilmiştir.⁹³ Bu yardımlar sadece Çeçenler için değil Çerkezler ve diğer Kafkas muhacirler için de aynı şekilde yapılmıştır. Bölgede yapılan bu yardımları üç ana başlık altında toplayabiliriz.

87 BOA. DH. ŞFR. 428/78.

88 BOA. A. MKT. MHM. 311/78.

89 Hakan Altın, *XIX. Yüzyıl Batı Anadolu...*, s. 125.

90 Adem Kara, "XIX. Yüzyılda Çorum'da Göçmenlerin Yerleştirilmesi ve Yaşanan Sorunlar", *Turkish Studies*, 8/6 2013, s. 335.

91 Tolga Akay, "Kayseri'de Çerkeslerin İskânı", *Kayseri Ansiklopedisi*, 2013, s. 353.

92 Öztürk-Toprak, "Kafkasya'dan Muş Yöresine..." s. 451.

93 BOA. A. MKT. MHM. 272/18.

Nakil, İaşe ve Konut Yardımı

Kafkasyadan Anadolu topraklarına göç etmiş olan Kafkas ve Çeçen muhacirleri ilk önce geçici farklı bölgelere iskân edilmiş⁹⁴ daha sonra uygun şartlar oluştuğunda asıl iskân edilecekleri yerlere sevk edilmişlerdir.⁹⁵ Osmanlı Devleti gelen muhacirlerin en azından hayatta kalmalarını sağlayacak miktarda binalar, maaş ve tayinat tedarikine büyük önem vermiştir. Bu şahısların alacakları maaşlar, tayinat, nerelerde yerleşecekleri tahrirle, ilgili mahallerin yönetimlerine mümkün olduğunca süratle bildirilmiştir.⁹⁶ İskân sırasında daha yoldayken muhacirlere yapılan yardımların mühim kısımlarını iaşe ve yevmiyeler meydana getirmiştir. Muhacirlerin sevk ve iskânı sırasında devlet tarafından yevmiyeleri ve tayinatları karşılanmıştır.⁹⁷ Ayrıca yolculukları sırasında kullanmış oldukları arabaların ücretleri buldukları veya geçtikleri kazaların ahali tarafından ödenmiştir. Ahalinin yapmış olduğu bu yardımlar *Ceride-i Havadis*, *Takvim-i Vekayi ve Tercüman-ı Ahval* gazetelerinde yayınlanmıştır.⁹⁸ Örneğin; 26 Kasım 1861 tarihli bir belgede ilk önce Aydın Sancağına oradan da Sivas'a sevk edilen 240 nüfuslu Çeçen muhacirlerin sevkı sırasında Konya ahalisinin nakil ücreti olarak vermiş oldukları 48.000 kuruşun *Ceride-i Havadis*, *Takvim-i Vekayi ve Tercüman-ı Ahval* gibi gazetelerde yayınlandığı görülmektedir.⁹⁹

Osmanlı Devleti, muhacirleri yerleştirdiği yerlerde kaldıkları süre boyunca iaşe giderlerinin yerli ahali tarafından karşılanması için çalışmış, ahalinin yetişemediği durumlarda ihtiyaçlarının muhtar veya köy meclisi aracılığıyla devlete ait olan arazilerden belirli bir süreliğine karşılamaya çalışmıştır.¹⁰⁰ Osmanlı Devleti muhacirlere arazi tahsis edinceye kadar ihtiyaçlarını günlük olacak şekilde karşılamaya zor olduğunu görünce muhacirlere nakdi yardım yapmayı daha uygun görmüştür. Yapılan bu yardımlar muhacirlere verilen arazilerden mahsul alana kadar devam etmiştir.¹⁰¹ Nakil ve iaşe yardımı kadar Çeçen muhacirleri için barınma meselesi de önemli olmuştur. Osmanlı Devleti, muhacirleri yerleştirdiği Uzunyayla bölgesinde kış mevsiminin sert geçtiğini bildiğinden bu yörede bulunan muhacirler için yaptırılan hanelerin bitirilip bitirilmediğine dair gerekli tedbirlerin alınması için yazışmalar yapmıştır. Bunun üzerine kış aylarının yaklaştığı yörelerdeki hanelerin kapı ve pencerelerinin takılmadığı beyan edilerek, bu hanelerin bitirilememesi durumunda muhacirlerin Sivas'ın diğer kazalarına gideceği ve sonuç olarak Afşar aşiretinin Uzunyayla yöresinde yaptıkları zararlı çalışmalara devam edeceği yönünde ilgili yerler ikaz edilmiştir. Yapılan ikazlar neticesinde hanelerin tamamlandığı anlaşılmaktadır.¹⁰² Muhacirler için yapılan bu tür nakit, iaşe ve konut yardımı için devlet ve yerli ahali birlikte çalışmıştır. Devletin yetişemediği durumlarda muhacirlerin konut ihtiyacını ahali karşılamış ya da bağışlanmıştır.¹⁰³ 4 hane Deliklitaş kazası ahali tarafından, 36 hane Yıldızeli ahali tarafından yapılmış ve Çerkez ve Çeçen muhacirlere bağışlanmıştır. Aynı şekilde Emlak Kazası ahalisinin inşa ettiği otuz hane, bir camii ve okulun masrafları ahalice karşılanmıştır.¹⁰⁴

Osmanlı Devleti, muhacirlere ev yaptığı dönemlerde farklı uygulamaları da devreye sokmuştur. Örneğin, 1856-1859 yılları arasında muhacirlere ev yaptırılması hususundaki masrafları bizzat devlet kendisi karşılamıştır. 1860- 1861 yılları arasında muhacirlerin evlerini inşa etmeleri hususunda gereksinimlerinin kendileri tarafından karşılanması gerektiğini benimsemiştir. 1861 yılının ortalarından itibaren ise az miktarda olsa bile en azından kulübe şeklinde bir evin giderini devlet kendisi karşılamıştır. Devletin içinde bulunduğu siyasi durum, muhacirlerin sayısının her yıl gittikçe artması ve hazine gelirinin azalması gibi hususların tesiriyle böyle bir değişim meydana gelmiştir.¹⁰⁵ Devlet genelde muhacirlere konut yapımında hayırsever halktan veya valililerden gelecek

94 Öztürk-Toprak, "Kafkasya'dan Muş Yöresine...", s. 452.

95 Selma Yel-Ahmet Gündüz, "XIX. Yüzyılda Çarlık Rusyası'nın Çerkesleri Sürgün Etmesi ve Uzunyayla'ya Yerleştirilmeleri (1860-1865)", *Turkish Studies*, 3/4, 2008, s. 976

96 Sedat Kanat, *Osmanlı Devleti'ne Yapılan 1864 Kafkas Göçü*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2011, s. 35.

97 Abaz, *19. Yüzyılda Kafkaslardan Anadolu'ya...*, s. 53.

98 Yel-Gündüz, "XIX. Yüzyılda Çarlık Rusyası'nın...", s. 976.

99 BOA. A. MKT. UM. 52/4.

100 Öztürk-Toprak, "Kafkasya'dan Muş Yöresine...", s. 452.

101 Abaz, *19. Yüzyılda Kafkaslardan Anadolu'ya...*, s. 49.

102 Karataş, "19. Yüzyılda Anadolu'da Çerkes Göçmenleri...", s. 104.

103 Nakil, iaşe ve konut yardımı konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Saydam, *Kırım ve Kafkas ...*, s. 164.

104 Selçuk, "Balkanlar ve Kafkasya'dan...", s. 11.

105 Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri...*, s. 164.

olan yardımlara bırakmış, bu kimselerin yetişemediği durumlarda ise maliye nezaretinden yardım istediği de olmuştur.¹⁰⁶

Anadolu'da muhacirlerin iskân edildiği bölgede yapılan konut inşa yardımları, Sivas vilayetine bağlı Aziziye Sancağında da yapılmıştır.¹⁰⁷ Bu bölgede bulunan arazilerin hem verimli hem sulak hem de geniş olması konut inşası için uygun görülmüş ve 1861 yılında 600 kadar konut inşasına gerek duyulmuştur.¹⁰⁸ Ayrıca konut inşasında gecikmelerin meydana geldiği zamanlarda acil çözümler üretilmiştir. Örneğin, Pınarbaşı bölgesindeki Aziziye kazasında gecikmeden dolayı yapılamayan konutlar, Afşar aşiretine ait olan 700 kadar konutun sahiplerinin rızası takdirinde vergi borçlarına karşılık olarak muhacirlere verilmesiyle çözülmüştür.¹⁰⁹ 23 Şubat 1862 tarihli bir belgede Kabartay kabilesiyle Hatukay, Altıkese ve Çeçen kabilelerinden Uzunyayla'nın bazı mahallerinde bulunan 1039 hâne için geçen sene 209 hâne yapılmış fakat bilinmeyen sebeplerden dolayı yerleştirilememiştir. Bu durum sonucunda İskân-ı Muhâcirin Komisyonu memurunun, bahsi geçen muhacirlerin Uzunyayla'da yerleştirilmesi hususunda yürütmüş olduğu hazırlık çalışmalarını içeren ve Sadarete sunulmuş Kasım 1278 tarihli lâyhâyıyla¹¹⁰ yerleştirilemeyen muhacirler Aziziye ve Mesudiye kazalarındaki Afşar aşiretinin terk ettiği hanelere iskân edilmiştir.¹¹¹ 12 Aralık 1865 tarihli bir belgede, Siirt'e iskân edilmesine rağmen gittikleri yeri beğenmeyen Çeçen muhacirler farklı bölgelere dağılmışlardır. Mevcut kış şartlarının yaşanması sebebiyle 500 hanelik Çeçen muhacirleri iskân edilen yerlere gönderilmek yerine Erzurum'dan Sivas vilayetine sevk edilmiştir. Buradan da Hafik kazasında inşa olunmuş hanelere münferiden yerleştirilmiş ve işlemiş olan yevmiyeler Erzurum vilayeti valiliğine bildirilerek verilmiştir.¹¹²

Arazi Yardımı ve Zirai Yardımlar

Osmanlı Devleti'ne göç etmiş olan muhacirler genellikle hayvancılık ve çiftçilikle uğraştıklarından iskân edilirken ziraat yapabilecekleri arazilere iskân edilmişlerdir. Aile başına ne kadar arazi verildiği konusunda pek fazla net bilgiler mevcut olmasa da genel olarak verilecek arazinin yeri, 3 Mayıs 1856 tarihli talimata göre, nehir veya denize yakın olan yerlerdeki verimli ve bereketli olan araziler olarak tanımlanmıştır.¹¹³ Muhacirlere verilen araziler çoğunlukla miri araziler olmuştur. Gelen muhacirler için miri arazilerin yeterli olmadığı zamanlarda vakıf arazilere, meralara, askerî alanlara ve ormanlara yerleştirilmişlerdir. Göçlerin başladığı ilk dönemlerde muhacirlerin sayısının az olmasından dolayı iskân edilmeleri kolaylıkla çözülmüştür. Fakat ileriki dönemlerde muhacir sayılarının fazlaşması üzerine boş arazilerin bulunması meselesinde büyük sıkıntılar yaşanmıştır.¹¹⁴ Örneğin, 12 Ağustos 1867 tarihli bir belgede Sivas vilayetinde boş arazilerin kalmaması üzerine Sivas'a iskân edilmek istenen Çeçen muhacirlerin Mamüretülaziz ve Diyarbekir'e bağlı olan Resülayn adlı mahale sevk edilmesi için gereğinin yapılması emredilmiştir.¹¹⁵ Osmanlı Devleti'nde çiftçiye kredi sağlamak hususunda ilk defa 1864 yılında Mithat Paşa zamanında Memleket Sandıkları

106 Öztürk-Toprak, "Kafkasya'dan Muş Yöresine...", s. 453.

107 Erdoğan, "Arşiv Belgelerine Göre Kafkasya'dan...", s. 112.

108 BOA. A. MKT. UM. 491/43.

109 BOA. A. MKT. UM. 500/53; Erdoğan, "Arşiv Belgelerine Göre Kafkasya'dan...", s. 112

110 "...Sâye-i me' âlivâye-i hazret-i pâdişâhîde işbu icraât havâl-i merkûmede geştüü güzâr ve ibâdullaha rahne ve hasâr etmekte olan Tâcirlü ve Delikanlu aşiretlerinin dahi pây-ı hasar ve ziyalarını oralardan kat' etmiş olmasıyla beraber bu asâyişin devamını istihsâl eylemek lâzımeden olduğundan mezkûr Uzunyayla ve havâlisinin kapı ve kilidi makâmında bulunan ve Elbistan kazasında Tâcirlü yaylağı denilen mahalle yerleştirilmek için üçyüzseksen kadar muhâcir hâneleri zikr olunan Elbistan'a gönderilmiş ve Sivas ve Amasya ve Bozok taraflarına vürüd eden muhâcirlerden daha beş altıyüz hanenin mahall-i mezbûra gönderilmesi takviyyeti müci olacaından avdet-i çâkerânemde bunun dahi icâbı..." BOA. İ. MVL. 20949.

111 "...yine mezkûr Kabartay kabilesiyle Altıkese ve Hatukay ve Çeçen kabilelerinden Uzunyayla'nın Kayseriye kıt'asına musâdif olan mahallerinde tevattuna tâlib bulunan bin otuz dokuz hane için geçen sene iki yüz dokuz hâne yapılabilmiş ise de her nasılsa yerleşmek müyesser olamamış olduğu halde bunlar dahi Cemâziye'l-evvel 78 tarihiyle takdîm kılınan lâyhâda arz ve beyân olduğu vechile Afşarlar'ın terk eylediği hânelere mezkûr hânelere yerleştirilerek ve Aziziye ve Mesudiye..." BOA. İ. MVL. 20949; Bkz. Fethi Güngör, "Çerkeslerin Uzunyayla'da İskânı -Kaynar Mahallesi Örneği", *Yeni Türkiye*, S. 74, Ankara 2015, s. 738.

112 BOA. MVL. 715/112.

113 Arazi ve zirai yardımlar konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Saydam, *Kırım ve Kafkas...*, s. 169.

114 Abaz, *19. Yüzyılda Kafkaslardan Anadolu'ya...*, s. 50.

115 BOA. A. MKT. MHM. 388/53; BOA. MVL. 1047/75.

kurulmuştur. Bunlar 1867 yılında Menâfi-i Umûmiyye Sandıkları şeklinde değiştirilmiştir. Bölgeye gelen muhâcirlere de buradan kredi desteği sağlanmıştır. Fakat ilerleyen yıllarda bu sandık amacından sapmış ve nüfuzlu kişilerin kullandığı bir kuruma dönüşmüştür. Böylece 1888 yılında günümüzde de aktif olarak rol alan Zirâat Bankası kurulmuştur. Muhâcirlere yapılan zirai yardımlar elbette ki sadece kredi sağlamak şeklinde olmamıştır. Toplam değeri 1000 kuruşu geçmemek koşuluyla çiftçi ailelerinin her birisine bir çift öküz, saban ve araba verilmesi de uygulamalar arasında yer almıştır.¹¹⁶

Osmanlı Devleti muhacirleri yerleştirirken yaptığı harcamaları hafifletmek için bir an önce tarımla birlikte üretim yapmaya başlanmasını istemiştir. Çünkü iskân politikası gereği muhacirlere verilen arazilerdeki ürünlerin mahsul olarak geri alana kadar günlük yardımları süreceği söylenmiştir.¹¹⁷ Bu sebeple muhacirlerin bir an önce tarıma başlayabilmeleri için yerel idareler vasıtasıyla dağıtılmak üzere gereken buğday, arpa, tohum ve zirai araç-gereç yardımı yapılmıştır. Örneğin, 1865 yılında Siirt tarafından gelen 500 hanelik Çeçen muhacirlerine tarım yapabilmesi için hem devlet hem de o bölgede yaşayan halk yardım etmiş, gerekli olan hayvan, zirai aletler ve tohum verilmiştir. Bu tohumlardan hasıl olan ürünler ise zayıflayan hazine-i celilenin yükünü azaltmak için geri alınmıştır.¹¹⁸

1856 yılından itibaren muhacirlere ne kadar ne çeşit tohum ve zirai araç-gereç yardımı yapılacağına dair kararlar o bölgede bulunan yöneticilerin iradelerine bırakılmıştır. 1856 tarihli talimatta bu tohumların borç olarak verildiği belirtilmiştir. Fakat ilerleyen yıllarda bu konuyla ilgili bir uygulama görülmemiştir. Aynı talimatta bu yardımlarla birlikte muhacirlere öküz ve araba da verildiği belirtilmiştir.¹¹⁹ Sivas vilayetinde bulunan Aziziye kazasındaki her haneye tarım için bir çift öküz yardımı yapılmıştır.¹²⁰ 5 Ağustos 1863 yılına ait bir belgede Sivas bölgesinde bulunan müsait mahallere iskân edilen Çeçen muhacirleri için haneler inşa edilmiş; tayinat, ziraat yapımları için zahire ve öküz tahsis edilmiş; ahali tarafından da iane ve gübre verilmiştir. Fakat belli bir süre sonra bölgede bulunan Zeytun ve Afşar ahalisiyle yaşanan olumsuz durumlar Çeçen muhacirlerin Sivas'tan ayrılmasına sebep olmuştur.¹²¹ 17 Eylül 1865 tarihli bir belgede ise Sivas vilayetine iskân edilen 500 hanelik Çeçen muhacirlere her haneye yerli ahali tarafından İstanbul kilesi tohumluk yardım yapıldığı, hasat vaktine kadar öküz ve zirai araç-gereçlerin verildiği belirtilmiştir.¹²² İlerleyen yıllarda Çeçen muhacirler için yapılan yardımlar hususunda ara ara sorunlar da meydana gelmiştir. Örneğin, 22 Eylül 1888 tarihli bir belgede Kafkasya muhacirlerinden olan 39 haneden oluşan 250 nüfusluk Çeçen kabilesinin Sivas'a tabi Çiftlikviranı ve Kızılhane isimli mahallerde iskân edildiği ve buldukları yerde tarım yapabilmeleri için arazi verildiği belirtilmiştir. Fakat tarım yapabilmeleri için gerekli olan ziraat alet ve edevatlarına verilmediği gibi tayinatlarının da kesilerek biçtikleri otlardan da öşür vergisinin talep edildiğine dair Sultan'a şikâyetinde bulunduğu görülmektedir.¹²³ 6 Mayıs 1888 tarihli bir belgede ise önceki sene Aziziye kazasına iskân edilmiş olan Çeçen muhacirlerine tarım yapabilmeleri için tohumluk zahire ve çiftlik hayvanı verilmesi gerektiği Sivas vilayetine bildirilmiştir. Bunun üzerine devlet tarafından Çeçen muhacirlerine tohumluk zahire ve çiftlik hayvanı tahsis edilmiştir.¹²⁴

116 Kanat, *Osmanlı Devleti'ne Yapılan 1864...*, s. 43.

117 Öztürk-Toprak, "Kafkasya'dan Muş Yöresine...", s. 453-454.

118 BOA. MVL. 715/112.

119 Saydam, *Kırım ve Kafkas...*, s. 169.

120 Erdoğan, "Arşiv Belgelerine Göre Kafkasya'dan...", s. 112.

121 "...Sivas dâhilinde münasib mahaller verilerek ikametlerine mahsus taraf-ı saltanat-ı seniyyeden haneler inşa olunduğu misüllü idarelerine tayinat ve ziraatlerine zehair ve öküz verildiği gibi millet tarafından dahi başkaca iane ve gübre olunarak istihdamları hasıl olunduğu hâlde merkuların cibilliyeti iktizası durmayarak devlet-i aliyyenin [...] olan Avşar ve Zeytun ahalisini urarak haylüce adam katl ve telef eylediklerinden bu tarafa doğru..." BOA. A. MKT. MHM. 272/18.

122 BOA. A. MKT. MHM. 341/94; Ayrıca yine aynı belgede, Çeçenlere yapılan bütün yardımların, Sivas vilayetine iskân edilmiş Çerkez muhacirlerine de yapıldığı belirtilmiştir.

123 BOA. DH. MKT. 1545/82.

124 BOA. DH. MKT. 1506/63.

Vergi ve Askerlik İçin Tanınan Muafiyetler

Sivas vilayetine iskân edilen Çeçen ve birçok Kafkas muhacirine yapılan konut, nakil, iaşe, tohum ve zirai araç-gereç gibi yardımların dışında, muhacirler vergi ve askerlik gibi devlete karşı olan mükellefiyetlerden muaf tutulmuşlardır. 1856 yılından sonra gelen muhacirlerin sayısının az olmasından dolayı bu tarz muafiyetlerin on sene gibi uzun vadeli olmasına neden olmuştur. Bu vergilerden muaf olan muhacirlere muafiyetin başlangıcını ve bitişini gösteren bir de belge verilmiştir. Muhacirlere tanınan bu muafiyet 1860 yılından itibaren artan göç sayısı ve devletin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıdan dolayı muafiyet meselesinde nasıl bir uygulamaya gidileceği konusunda kararsız kalmış ve bundan sonra gelecek olan muhacirlere muafiyet meselesi hakkında bir şey söylenmemiştir. Bu konuda kesin olarak 1864 yılında aşar ve vergi meselesine açıklık getirilmiştir. Buna göre muhacirlerden ağnam ve öşür vergisinin alınması kararlaştırılmıştır.¹²⁵ Lakin daha sonraki yıllarda Rusya'dan doğruca Sivas vilayetine iskân edilmiş 21 hanelik Çeçen muhacirlerinin iskân olunacakları yerin henüz hazır olmaması sebebiyle Sivas'ın farklı bir bölgesinde yerleştirilmiştir. Muhacirler bu süre zarfında kendilerinden vergi ve aşar alınması hususunda arzuhalde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Muhacir Komisyonu tarafından iskân edilen Çeçen ve diğer Kafkas muhacirlerinden on sene müddetle vergiden ve hicretlerinden üç seneye kadar aşardan muaf tutulmuştur. Daha sonra on seneye kadar uzatılmış ve o sene bitiminde yerleştirilen bu muhacirlerden Aşar-ı Şer'iyye talimatıyla aşar ve ağnam gibi vergiler usulüne göre Daire-i Seniyye tarafından alınmıştır.¹²⁶ Bir başka kaynakta ise Uzunyayla'da bulunan muhacirlerin kendilerini geçindirecek duruma gelmelerine değin aşar muafiyeti temin edildiği belirtilmiştir.¹²⁷

Askerlikten muafiyetin kısaltılıp kısaltılmadığı hakkında bilgi bulunamamakla birlikte bunun süresinin de azaltılmış olması muhtemeldir.¹²⁸ Lakin farklı bir kaynakta ise 1856 yılında çıkarılan bir iradede muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne gelmesinden itibaren askerlikten 25 sene süreyle muaf tutulduğu söylenmiştir.¹²⁹ İlgili bir başka belgede ise Rusya tarafından gelen Çeçen muhacirlerin hicretlerinden itibaren 6 sene süreyle askerlikten muaf tutulduğu belirtilmiştir.¹³⁰ Osmanlı Devleti, 1860 yılı itibariyle Çeçen muhacirlerini asker ve kolluk kuvveti olarak vazifelendirmiştir.¹³¹ Örneğin, 6 Mart 1867 tarihli bir belgede Sivas vilayetine iskân edilmiş Çeçen kabilesi reisi olan Musa Bey mirliyalık rütbesi ile askerlik mesleğine alınmıştır. Musa Bey bu rütbe ile dördüncü orduya dahil olarak Meclis-i Askeriye'ye devam etmiştir.¹³² Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde Çerkez ve Çeçen muhacirler asker ve kolluk kuvveti olarak vazifelendirilmişlerdir. 1879 yılında Jandarma Kanunu'nun düzenlenmesine bağlı olarak 1904 yılında takribi 250 Çerkes, jandarma ve subay olarak Bitlis'te kayıt yaptırmışlardır. Yine Zor sancağında yaşanan asayiş olayları sebebiyle Çeçen muhacirlerden 200 kişi geçici olarak seyyare taburuna alınmıştır. Arap eşkıyaların faaliyetlerinden dolayı bozulan asayişini sağlamak için 50 kadar Çeçen atlısının geçici olarak istihdamı edilmesi adına çalışmalara da başlandıği bilinmektedir.¹³³

125 Ferhat Berber, "19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler", *Karadeniz Araştırmalar Dergisi*, S. 31, Güz 2011, s. 30.; Yardım ve muafiyetler konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Saydam, *Kırım ve Kafkas...*, s. 153-184

126 BOA. DH. MKT. 22/34.

127 Akay, "Kayseri'de Çerkeslerin...", s. 353.

128 Saydam, *Kırım ve Kafkas...*, s. 153-184

129 Muzaffer Tepekaya, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya'dan Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağı'na Göçler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 2, Ocak 2006, s. 477.

130 BOA. DH. MKT. 22/34.

131 Hakan Asan, "Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914)", *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, Ocak-Haziran 2016, s. 53.

132 BOA. İ. MMS. 34/1398.

133 Taşbaş, "Diyarbakır'da Çeçen Muhacirler...", s.150.

Sivas Vilayetinde Bulunan Çeçen Köyleri

Kafkasyadan göç etmiş olan muhacirlerin şehirlerden çok köylere ve taşralara iskân edilmeleri zorunlu kılınmıştır. Sadece Saray'la bağlantısı olan soylu aileler ve ticaret, zanaat, erbabının ve sarrafların (çoğunlukla Dağıstanlılar) şehirde iskânına izin verilmiştir.¹³⁴ İskân-ı Muhacirin Talimatnamesine göre, muhacirlerin ayrı köy kurması pek mümkün olmadığından, şehirlere yerleştirilenlerin dışındaki muhacirler, her köyün büyüklüğüne ve imkanlarına göre bir köye iki-dört hane düşecek şekilde mevcut köylere dağıtılmış, bunun yeterli olmaması halinde çevredeki boş ve mevkuf arazilerin elverişli yerlerine yerleştirilmiştir. Yeni bir köy kurulması gerektiğinde, mutlaka sulu, ormana yakın ve mümkün ölçüde yüksek ve arızalı tepeler tercih edilmesi gerektiği ve bunun dışında kalan orman sahaları ile kurak bölgelerde iskân yapılmaması gerektiği belirtilmiştir. İskân edilmiş yerlerde evler kış mevsimine girmeden inşa edilmiş ve inşaat ile kereste taşımacılığında, muhacirlerden ve yerli halktan yararlanılarak inşaat maliyeti düşürülmüştür.¹³⁵

Muhacir köyleri kurulurken her çeşit ihtiyaç düşünülerek planlama yapılmıştır. Bu planlamanın yapılması hususu muhacir komisyonlarına bırakılmıştır. Köy planlarına göre ortada meydan; meydana cami ve okul çevresinde konut ahır ve eklentileri olacak şekilde kurulmuştur. Arşiv kaynaklarındaki birçok belgede konutların yapımı ile alakalı bilgiler mevcuttur.¹³⁶ Köy kurulması aşamasında, çoğunlukla aynı yerden grup olarak gelen muhacirlerin birlikte bir yerleşme oluşturacak şekilde iskân edildiği, gelen diğer farklı grupların birbirine karıştırılmadığı görülmüştür. Köylerin kurulduğu bu dönemde yerleşme büyüklüğünde bir standartlaşma yerine 4-5 hanelik çok küçük yerleşmelerden 100-150 hanelik büyük köylere doğru uzanan çok farklı büyüklükte yerleşmeler kurulmuştur.¹³⁷

Osmanlı Devleti köylere yerleştirilen muhacirlerin arazilerini satın şehirlere göç etmesini engellemek için daha önce tanınmış olan miri arazi satamama süresini 10 yıldan 20 yıla çıkarmıştır. Türkiye'de çoğu Çerkez olmak üzere Kafkasyalı nüfusu Orta Anadolu'da ve Türkiye'nin batısında yoğunlaşmıştır. Türkiye'de bugün adları bilinen 850 civarında Kafkasyalı yerleşimi vardır. Bu yerleşimlerin içinde Çeçen köylerinin sayısı 25 civarındadır. Adana'da 2, Gökşunda 3, Çanakkale-Biga'da 2, Muş'ta 5-6, Mardin'de 2-3, Yozgat'ta 1-2 ve Sivas'ta 10-11 köy bulunmaktadır.¹³⁸ Sivas'ta bulunan Çeçen köylerinin adları şunlardır; Alaçayır, Bozkurt, Kazancık, Canabdal, Yukarıhüyük, Baltalar, Aşağı Borandere¹³⁹ İlyashacı ve Kızıldon (Demirköprü)'dur.¹⁴⁰ Baltalar ve İlyashacı dışında bulunan köyleri şu şekilde sıralayabiliriz.

Kızıldon (Demirköprü) Köyü

Sivas ilinin Şarkışla ilçesine bağlı küçük bir Çeçen yerleşimi olan köyün ne zaman kurulduğuna dair kesin bir bilgi mevcut değildir. Çevresinde bulunan kıvıll toprakların renginden dolayı köyün ilk adı Kıvılltan ya da Kıvıllan denilmiş ve daha sonra da Kızıldon adını alarak değişikliğe uğramıştır. Günümüzdeki adı ise Demirköprü olarak bilinmektedir. Konum olarak Sivas iline 81 km, Şarkışla ilçesine ise 33 km uzaklıktadır. Tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan bu köy karasal iklime sahip bir yerdir. Çeçen taybelerinden olan Şirdi, Peşkoy, Neşgoy, Ehişbatoy ve Tsontoroy bu köye yerleşmişlerdir. Çeçen kültürünün yaşatılmaya devam edildiği köyün insanları çevre köylerdeki insanlar tarafından dürüst ve güvenilir karakterleriyle bilinmiş ve saygıyla karşılanmıştır. Günümüzde ilişkileri de bu şekilde devam etmektedir. Kızıldon Köyü, 1990'lı yıllara kadar yaklaşık olarak 40 haneyken günümüzde 20 haneye kadar düşmüştür.¹⁴¹ Köy nüfusunun son yıllarda azaldığını aşağıdaki tabloda da görmek mümkündür.

134 Murat Topçu, "Anadolu'da Kafkas Göçmenlerinin Etnik Yapısı, Yerleşimi ve Nüfusu", *1864 Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün*, (Ed. Mehmet Hacısalihoglu), İstanbul 2013, s. 420.

135 Zeynep Eres-Nur Akın, "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kurulan Planlı Kırsal Yerleşmeler", *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, S. 1, Mart 2010, s. 85.

136 Abaz, "19. Yüzyılda Kafkaslardan Anadolu'ya...", s. 50.

137 Eres-Akın, "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde...", s. 85.

138 Topçu, "Anadolu'da Kafkas Göçmenlerinin...", s. 420-421

139 Yel-Gündüz, "XIX. Yüzyılda Çarlık Rusyası'nın...", s. 972.

140 Faruk Kocacık-Mehmet Eser, "Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler (Sivas İli Örneği)", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, S. 1, 2010, s. 192.

141 Ramazan Özçeçen-Nizamettin Göktaş, "Sivas'ın Çeçen Köyleri", *Yitik Kule: Çeçen Kültür Yıllığı Dergisi*, S. 2, 2017, s. 31.

Yıl	Toplam Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2019	39	23	16
2018	32	18	14
2011	32	18	14
1990	106	55	51
1965	164	90	74

Tablo 2: 1965-2019 yılları arası Kızıldon (Demirköprü) Köyü Nüfus Dağılımı¹⁴²

Kazancık Köyü

Sivas ilinin Şarkışla ilçesine bağlı olan Kazancık Köyü, 1864-1865 yılları arasında Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne göç eden Çeçen muhacirleri tarafından kurulmuştur. Köyün kurulduğu ilk yıllarda hane adedi yedi iken zamanla diğer Çeçen muhacirlerin de gelip yerleşmesiyle 60 ila 80 hane arasında değişen nüfusa yükselmiştir. Çeçenler bu köye ilk geldikleri yıllarda iki ya da üç yıla kadar bir süreyle köyün güney batısında bulunan Maruf dere ile Körseli derelerin kıyılarında bulunan oyuk kayalıkların altında kendilerine sığınak yaparak barınmışlardır. Kazancık Köyü ahalisi son derece çalışkan, birbirlerine karşı saygılı ve tamamen örf adet ve kültürlerine bağlı bir şekilde hayatlarını idame ettirmişlerdir. Köyün kuruluşundan itibaren 1967 yılına dek aralarında kavga ve anlaşmazlıklarda ise tamamen kendi kültürlerine ve teamüllerine uygun olarak resmiyete intikal ettirmeden kavgalı olanları barıştırarak kendi aralarındaki asayişini sağlamışlardır. Genellikle akraba bağlarına sıkı sıkıya bağlı olduklarından köyde (kardeş torunları Sıçı, kardeş torunları Mehçi) gibi adlandırılarak idame ettirilmişlerdir.¹⁴³

Kazancık Köyü'ndeki geleneksel bağlılıklar diğer Çeçen köylerinde de sürdürülmektedir. Kazancık Köyü'nde yaşayan ailelerin belli başlı taybleri; Ekkiy, Benoy, Nihloy, Çimhoy ve Tsonturay'dır. 1950'li yıllardan sonra köylerden şehirlere doğru yapılan göçlerden diğer köyler gibi Kazancık Köyü de etkilenmiş ve köyde yaşayan ahalinin hane sayısı 15'in altına düşmüştür. Arazilerin pek de verimli olmayan köyün arazisinin şimdiki durumda kimseye de yeter durumu bulunmamaktadır. Köydeki arazilerin verimli olmaması ve ekilebilir toprağın da çok az olmasından dolayı köyden göç edenlerin geneli Sivas'a yerleşmişlerdir. Nadiren de olsa Ankara, İstanbul ve Şarkışla gibi başka yerlere yerleşen Çeçen muhacirleri de vardır. Köyden göç eden kişiler yine de köyelerine ve geleneklerine bağlı kalmayı sürdürmüş ve köyden de ayrı kalmamaya gayret göstermişlerdir. Kazancık Köyü muhtarlığına bağlı olan ve Çeçenlerden oluşan Alışlı ve Zeyni isimde iki adet mezra bulunmaktadır.¹⁴⁴ Zeyni ve Alışlı adıyla bilinen bu mezralarda oturanlar da Kaza Kazancık Köyü'nden sonradan bu yerlere göç etmişlerdir. Köyde her evde telefon su mevcut olmakla beraber köyde yaşayanlar genelde tarımla uğraşmaktadırlar. Kısmen de hayvancılıkla uğraşan kesimde mevcuttur.¹⁴⁵ Kazancık Köyü'ndeki nüfusun yıllara bağlı meydana gelen düşüşü aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Yıl	Toplam Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2019	48	33	15
2018	61	44	17
2011	62	33	29
1990	143	74	69
1965	393	191	202

Tablo 3: 1965-2019 yılları arası Kazancık Köyü Nüfus Dağılımı¹⁴⁶

142 <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>

143 <http://www.cerkesya.org/icerik/cerkes-koyleri/item/933-kazancik-koyu-sivas-sarkisla>

144 Özçeçen-Göktaş, "Sivas'ın Çeçen...", s. 32.

145 <http://www.cerkesya.org/icerik/cerkes-koyleri/item/933-kazancik-koyu-sivas-sarkisla>

146 <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>

Bozkurt Köyü

Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Karakışla Beldesine bağlı bir Çeçen köyüdür. Konum olarak Sivas'a 107 km, Şarkışla'ya ise 18 km uzaklığa sahiptir. Köyün kuruluş tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte köyde bulunan mezar taşlarına göre en eski tarihin 1872 yılı olduğu görülmüştür. İlk mezar taşının bu tarihlerde olması köyün bu zamanlara yakın bir tarihte kurulma ihtimalinin yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca bölgeye yerleşen diğer Çeçen köyleri de dikkate alındığında Çeçen ailelerinin 1864 Rus sürgünü yıllarından itibaren Bozkurt Köyü'ne iskân edildikleri anlaşılmaktadır. Bozkurt Köyü'nün daha önceki ismi Kaldırak olarak bilinmektedir. Çeçen aileleri bu köye gelmeden önce Akkaşoğulları olarak bilinen güçlü ve varlıklı bir aile yaşamış ve husumetli oldukları Karakurtlar lakabıyla bilinen ailenin zulümlerinden kurtulmak için Osmanlı Devleti'ne muhacir olarak gelen gözü pek cesur savaşçılar olarak bildikleri Çeçen muhacirlerini yaşadıkları bölgeye yerleştirmişlerdir. Gerçekten de yerleştirdikleri Çeçen ailelerinden sonra Karakurtların Akkaşoğulları üzerindeki baskısının azalmaya başladığı görülmüştür. Zamanla gelen Çeçen nüfusunun atmasıyla birlikte Akkaşoğulları bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bölge tamamen Çeçenlere ait olunca kendilerine yakışır bir isim seçip köyün ismini Bozkurt olarak değiştirmişlerdir. Bozkurt Köyü'nde yaklaşık olarak 30 hane bulunmaktadır. Fakat bu hane sayısı, tatil dönemlerinde dışarıdan gelen kişilerle birlikte 60 haneye yükselmektedir. Köyde daimî olarak yaşayan nüfus sayısı 130 kişidir.¹⁴⁷ Bozkurt Köyü'nün son yıllardaki nüfus sayısı şu şekildedir.

Yıl	Toplam Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2019	76	41	35
2017	75	38	37
2011	93	49	44
2008	127	63	64
2007	108	55	53

Tablo 4: 2007-2019 yılları arası Bozkurt Köyü Nüfus Dağılımı¹⁴⁸

Yukarıhüyük Köyü

Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı olan Yukarıhüyük Köyü, 1864 yılında gerçekleşen Kafkas sürgünü ile Osmanlı Devleti'ne gelen muhacirlerin kurduğu bir Çeçen köyüdür. Nüfus olarak Çerkezlerin yoğunlukta olduğu Uzunyayla yöresi yakınında bulunan köy, "Çeçenhüyük" ya da "Sıçanhüyük" olarak da bilinmektedir. Yukarıhüyük Köyü ismini köyün ortasında bulunan höyükten almıştır.¹⁴⁹ Konum olarak Sivas iline 115 km, Kangal ilçesine 50 km uzaklıktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği (rakım) 1750 m olan köy, karasal iklime sahiptir. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Hayvancılık yok denecek kadar azalmış, tarımsal neo-liberal uygulamalar sebebiyle çekiciliğini kaybetmiştir. Köyde belli başlı pek az kişi çiftçilikle uğraşmaktadır.¹⁵⁰ Çeçen yerleşimlerinde geleneksel halk meclisi olan Mehk-khel çok yakın tarihlere kadar varlığını sürdürmüştür. Mehk-khel'in son çalışmaları Yukarıhüyük Köyü'nde 1970 li yıllara kadar devam etmiştir. Buna göre; köyde bulunan dükkân ya da bakkal sahipleri toptancıdan aldıkları ürünleri (ki bunlar genellikle Yukarıhüyük'te yetişmeyen meyve türü ürünler olurdu) rafa dizmeden önce, malın irsaliye ve faturasını heyete gösterir, heyet ise ürünle ilgili makul olan fiyatlandırmayı yapmış ve her iki tarafında zararına olmayan bir satış fiyatı belirlenmiştir. Böylece mal sahibi belirlenen fiyatlarla ürününü satışa sunmuştur.¹⁵¹ Buna benzer kültürel yönlerini bu zamana kadar korumaya çalışan bu insanlar, büyük şehirlere özellikle İstanbul'a yaptıkları göç ile köy nüfusunun düşüşüne sebep olmuştur. Yukarıhüyük Köyü'ndeki nüfusun yıllara bağlı meydana gelen düşüşü aşağıdaki tabloda verilmiştir.

147 Özçeçen-Göktaş, "Sivas'ın Çeçen...", s. 33.

148 <https://www.nufusune.com/29459-sivas-sarkisla-bozkurt-koy-nufusu>

149 Özçeçen-Göktaş, "Sivas'ın Çeçen...", s. 34.

150 <https://www.koylerim.com/kangal-yukarihuyuk-koyu-300575h.htm>

151 Kahir Akdeniz, "Bir Zamanlar Çeçen Köylerinde", *Yitik Kule: Çeçen Kültür Yıllığı Dergisi*, S. 3, 2018, s. 62.

Yıl	Toplam Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2019	94	49	45
2017	106	57	49
2016	113	65	48
2013	112	62	50
2011	119	62	57

Tablo 5: 2011-2019 yılları arası Yukarıhüyük Köyü Nüfus Dağılımı¹⁵²

Canabdal Köyü

Canabdal Köyü Sivas ilinin Şarkışla ilçesine bağlı bir Çeçen köyüdür. Konum olarak Sivas'a 125 km uzaklıktadır. Köy, meşhur çam ormanlarıyla çevrili bir alanda yer almaktadır. İsmi şu an köy merkezinde mezarı olduğu bilinen evliyadan aldığı bilgisi kuvvetlidir. Yerleşimin eski bir tarihe dayalı olduğu o bölgede bulunan Ermenilere ait kilise kalıntıları ve çeşitli dinlere ait olduğu düşünülen mezarlardan anlaşılmaktadır. Çeçenya bölgesinden köye gelen ilk kişinin Çeçenistan'a bağlı olan Valerik Köyü'nden gelen Ekki taybından Med oğlu Yandırhan yüzbaşı olmuş daha sonra oğulları olan Yahya Bey ve Göğ Hasan köye yerleşmiştir. Aynı zamanda yakını olan İshak Bey de daha sonraki yıllarda diğerleri gibi köye yerleşmiştir. Günümüzde de aynı aileden gelen Ergüven, Özenoğlu, Erkmen, Özden ve Arı aileleri hayatlarını sürdürmektedir. Ayrıca Canabdal Köyü mezarına ait olan Güdül Köyü'nde yakın akrabalarından olan Özışın ve Demir aileleri hayatlarını idame ettirmektedirler.¹⁵³ Canabdal Köyü'nün son yıllardaki nüfus sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Yıl	Toplam Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2019	49	26	23
2017	26	14	12
2011	42	22	20
2008	52	28	24
2007	35	18	17

Tablo 6: 2007-2019 yılları arası Canabdal Köyü Nüfus Dağılımı¹⁵⁴

Alaçayır Köyü

Alaçayır Köyü, Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı olan bir Çeçen köyüdür. Konumu olarak Sivas'a 123 km, Şarkışla ilçesine ise 28 km uzaklıktadır. Köyden şehire yaşanan göç sebebiyle günümüzde bu köyde sadece birkaç Çeçen aile hayatını sürdürmektedir.¹⁵⁵ Alaçayır Köyü'nün son yıllardaki nüfus sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Yıl	Toplam Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2019	41	18	23
2017	34	16	18
2011	37	18	19
2008	46	23	23
2007	31	18	13

Tablo 7: 2007-2019 yılları arası Alaçayır Köyü Nüfus Dağılımı¹⁵⁶

152 <https://www.nufusune.com/29274-sivas-kangal-yukarihuyuk-koy-nufusu>

153 Özçeçen-Göktaş, "Sivas'ın Çeçen Köyleri", s. 35.

154 <https://www.nufusune.com/29464-sivas-sarkisla-canabdal-koy-nufusu>

155 Özçeçen-Göktaş, "Sivas'ın Çeçen Köyleri", s. 35.

156 <https://www.nufusune.com/29479-sivas-sarkisla-alacayir-koy-nufusu>

Sonuç

Kafkasya bölgesi jeopolitik konumundan dolayı tarihi süreç boyunca birçok devlet ve imparatorluğun dikkatini çekmiştir. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasını devreye sokmak için Kafkasya bölgesi üzerindeki Osmanlı hâkimiyetini kırıp bütün gücü elinde bulundurmamak istemiştir. Bu sebeple Kafkasya bölgesinde yaşayan insanların büyük bir kısmına uygulamış olduğu asimilasyon ve baskı politikasıyla kendisine tabi olmayan Kafkas kavimlerini göçe zorlamış ya da katletmiştir. 1856 Kırım Savaşı sonrası başlayan bu göçler zamanla kitlesel bir göçe dönüşmüştür. Osmanlı Devleti içinde bulunduğu sıkıntılara rağmen muhacirlerin göçlerine sıcak bakmış ve mağdur olmamaları için gereken bütün yardımları yapmıştır. 1853-1856 yıllarından sonra başlayan göçler, 1864'te 600.000'den fazla Çerkez, Çeçen ve diğer Müslüman muhacirlerin göç etmesiyle kitlesel göçe dönüşmüştür. Çeçen muhacirleri ise daha çok 1863-1864 ve 1865-1877 dönemleri arasında Anadolu topraklarına göç etmiştir. Kafkasya'dan gelen Çeçen muhacirlerin bir kısmı deniz yolunu diğer bir kısmı ise kara yolunu tercih etmiştir. Deniz yoluyla gelmiş olan muhacirlerin Trabzon, Samsun, Sinop, İnebolu vb. liman şehirlerine ulaşmış olduğuna dair bilgiler Osmanlı arşiv belgelerinde de yer almaktadır. Anadolu topraklarına ulaşmış olan muhacirler kayıt altına alınarak geçici muhacir kamplarına gönderilmiş ve yapılan çalışmalar sonucu Çeçen muhacirleri belirlenen kalıcı iskân yerlerine sevk edilmiştir. Genel olarak bakıldığında zaman Anadolu'ya dağınık bir şekilde iskân edilen Çeçenler, bazı yerlerin soğuk olmasından dolayı farklı yerlere sevk edilmelerini gerektirmiş ya da bazı yerlerin sıcak olması birçok hastalığı da beraberinde getirmiştir. Özellikle sıtma hastalığından birçok Çeçen hayatını kaybetmiştir. Bu sebeplerden dolayı daha önce yaşadıkları yerlere benzeyen, soydaşlarına yakın, coğrafi ve iklim koşullarının uygun yerleri yurt edinmek istemişlerdir. Bu koşulları yerine getiren birçok yere göç eden Çeçen muhacirleri, Sivas Vilayetinin istedikleri koşulları sağlamasından dolayı bu bölgeye iskân etmeyi tercih etmiştir.

Konum itibarıyla Sivas, Kafkas muhacirlerinin önemli iskân bölgelerinden biri olmuştur. Sivas, Çeçen muhacirlerinin gerek transit geçiş gerek misafir gerekse iskân edildiği önemli vilayetler arasında yer almıştır. Bu bölge Çeçen muhacirleri için hem su kenarlarına yakın ve ormanlık alanların olması hem de anavatanlarına benzer coğrafi ve iklimsel özellikleri itibarıyla ideal bir yerleşim sahası olmuş ve her dönemde tercih edilmiştir. Çeçen muhacirleri bölgelere yerleştirilirken pek çok sorunla karşılaştığı zamanlar olmuştur. Arşiv belgelerinde bu konuyla alakalı birçok belge de mevcuttur. Bu sorunların başında arazi kıtlığının oluşması ve bölgenin yerlisi olan aşiretlerin çıkardıkları sıkıntılar yer almıştır. Bir diğer sorun ise, iskân sırasında kimi muhacirler yerleştirildikleri bölgelere beğenmeyip başka bölgelere gitmek istemiş, kimi muhacirler ise akrabalarının yanında idame edilmek istemiştir. Hatta bir kesim Çeçen muhacirleri de iskân edildikleri yerlerde umduğunu bulamayıp firar ederek anavatanlarına geri dönmek istemişlerdir. Bazı durumlarda da Çeçen muhacirlerin çıkardıkları sorunlar baş göstermiş ve devlet çoğu zamanlar zor durumda kalmıştır.

Osmanlı Devleti, sıkıntılı bir süreç yaşamasına rağmen farklı bölgelerdeki muhacirlere yaptığı gibi Sivas bölgesine iskân edilmiş Çeçen muhacirlerinin de her türlü problemi ile ilgilenmiş, yaşadıkları sorunlar için çözüm üretmeye çalışmıştır. Muhacir Komisyonu aracılığıyla yapılan yardımlar daha göç yolundayken başlayıp iskân yerlerine sevk edikten sonra da devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin yetişemediği durumlarda ahalinin de pek çok yardımda bulunduğu dönemin birçok gazetesinde ve arşiv belgelerinde rastlamak mümkündür. Çeçen muhacirlerinin nakil ve iâşe masrafları karşılanmış ve iskân edildikleri yerlerde konut edinme, tarımsal araç ve gereç yardımı, zirai arazi tahsisi, tohum, hayvan yardımı ve vergi muaflığı gibi yardımlar yapılmıştır. Hatta arşivde yer alan ilgili belgelerden birinde Rus konsolosluğun yazdığı bir yazıda Osmanlı Devleti'nin iskân edilen Çeçen muhacirlerine uygun yerlerin kalmaları için hanelerin inşa edildiği, orada bulunan arazilerde ziraat yapabilmeleri için gerekli olan tarımsal araç ve gereçlerin tahsil edildiğini, yiyecek ve hayvan verildiği ve devletin yanı sıra bölge halkının da çeşitli yardımlarda bulunduğu belirtilmiştir. Çeçen muhacirleri genellikle merkez ve etrafında yer alan kaza ile köylerde iskân edilmiştir. Çeçenlerin Sivas'ın hangi bölgelerine iskân edildiği hakkındaki bilgilere genel anlamıyla arşiv belgelerinden ulaşılmıştır. İlgili belgelerden alınan bilgilerle, Çeçenlerin genellikle Aziziye, Uzunyayla, Mesudiye gibi kazalara iskân edildiği görülmektedir. Uzunyayla ve Aziziye gibi kazalarda Çeçenlerin haricinde Çerkes kabileleri, Dağıstanlılar, Nogaylar ve Karaçaylılar gibi Kafkas muhacirleri de iskân edilmiştir.

Çeçenler başta olmak üzere diğer Kafkas muhacirlerin büyük bir bölümü ya bu bölgelerden ayrılmış ya da Çerkes kabileleri içerisinde erimişlerdir. Bu yüzden Sivas bölgesinde bulunan Çeçenlerle ilgili bilgilere çok rastlanılmamaktadır. Fakat merkez ve kazalarda yer kalmaması durumunda gelen diğer Çeçen muhacirlerin köylere yerleştirildiği bilinmektedir. Yapılan araştırmalara göre Sivas bölgesinde toplam 9 Çeçen köyü tespit edilmiştir. İskân edildikleri köylerde hayatlarını idame eden Çeçen aileleri günümüze kadar örf, adet ve kültürlerini yaşamaya ve korumaya devam etmiştir. Genel olarak bakıldığında çoğu köy nüfusunda azalmaların yaşandığı saptanmıştır. Bunun en büyük sebebinin, yaşanan ekonomik sıkıntılar neticesinde insanların büyük şehirlere, özellikle İstanbul'a yaptıkları göç olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

I- Arşiv Kaynakları:

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi: (BCA.)

BCA, Nafia Vekaleti /230.0.0.0, 149/57/6.

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi: (BOA.)

BOA. A. MKT. MHM. 193/46; 201/42; 206/60; 210/55; 222/9; 240/7; 272/18; 311/78; 334/56; 336/22; 338/24; 341/94; 388/53; 389/4; 428/78; 518/1.

BOA. A. MKT. NZD. 345/36; 345/49; 347/63; 355/7.

BOA. A. MKT. UM. 52/4; 444/80; 456/40; 483/1; 483/67; 491/43; 500/53; 500/86; 510/9; 527/99; 542/32.

BOA. DH. MKT. 22/34; 1371/43; 1506/63; 1545/82;

BOA. DH. ŞFR. 428/78.

BOA. İ. MMS. 30/1264; 34/1398.

BOA. İ.MVL. 20949.

BOA. MVL. 615/70; 711/115; 713/46; 715/112; 715/28; 715/118; 1047/75.

BOA. ŞD. 1465/33.

II- İncelemeler:

ABAZ, Selami, *19. Yüzyılda Kafkaslardan Anadolu'ya Göçler (Çorum İli Örneği)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2019.

AÇIK, Tuncay, *Kafkaslar'dan Anadolu'ya Karaçay-malkarlılar ve Göçleri (1853-1910)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2016.

AKAY, Tolga, "Kayseri'de Çerkeslerin İskanı", *Kayseri Ansiklopedisi*, 2013, s. 350-354.

AKDENİZ, Kahir, "Bir Zamanlar Çeçen Köylerinde", *Yitik Kule: Çeçen Kültür Yıllığı Dergisi*, S. 3, 2018, s. 62.

AKKAYAN, Taylan, *Göç ve Değişme*, İstanbul 1979.

ALTIN, Hakan, *XIX. Yüzyıl Batı Anadolu Bölgesine Kafkas Göçleri*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2019.

ASAN, Hakan, "Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914)", *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, Ocak-Haziran 2016, s. 34-61.

ASAN, Hakan, *Kırım ve Kafkasya'dan Diyarbakır ve Çevresine Göçler (1876-1914): Elâzığ, Malatya, Mardin ve Diyarbakır Örneği*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2016.

BAGIRAY, Melike-ALTUN, Şeyma Nur, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Biga Yöresine Yerleşimler*, <http://www.asagidemirci.net/proje.pdf>.

BERBER, Ferhat, "19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler", *Karadeniz Araştırmalar Dergisi*, S. 31, Güz 2011, s. 17-49.

Bİ, Mahmut, "XIX. Yüzyılda Kocaeli Vilayetine İskân Edilen Kafkas Göçmenleri", *Uluslararası Gazi Akçakoca Kocaeli ve Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 2015, s. 1313-1359.

BOLAT, Ali, *Osmanlı Belgelerinde Çeçen Göçü*, İstanbul 2015.

CHOCHIEV, Georgi, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Kuzey Kafkas Göçmenlerinin Toplumsal Uyarlanmasına Dair Bazı Görüşler (Göçmenlerin Otoriteye Başvuruları)", *Kebikeç*, S. 23, 2007, s. 407-456.

ÇELİK, Recep, *Maraş Bölgesine Kafkasyalı Kavimlerin İskânları (Çerkes-çeçenler)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2019.

- DEMİRTAŞ, Mehmet, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânlarında Karadeniz Limanlarının Önemi ve Göçmenlerin Yaşadıkları Sıkıntılar" *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 12, 2015, s. 263-275.
- ERDEM, Ufuk, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, Ankara 2018.
- ERDOĞAN, Haşim Erdoğan, "Arşiv Belgelerine Göre Kafkasya'dan Aziziye'ye (Pınarbaşı) Göç Eden Muhacirler ve Yerli Halk ile İlişkileri", *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 2015, s. 109-118.
- ERDOĞAN, İbrahim, "Çeçenlerin Anadolu'ya Göç Hareketleri ve Sebepleri", *Yitik Kule: Çeçen Kültür Yıllığı Dergisi*, S. 2, 2017, s. 20-21.
- ERES, Zeynep-AKIN, Nur, "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kurulan Planlı Kırsal Yerleşmeler", *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, S. 1, Mart 2010, s. 79-90.
- GÜNGÖR, Fethi, "Çerkeslerin Uzunyayla'da İskânı -Kaynar Mahallesi Örneği", *Yeni Türkiye*, S. 74, Ankara 2015, s. 735-741.
- HABİÇOĞLU, Bedri, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve İskânları*, İstanbul 1993.
- İPEK, Nedim, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yayınları, Trabzon 2006.
- İPEK, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Ankara 1999.
- KANAT, Sedat, *Osmanlı Devleti'ne Yapılan 1864 Kafkas Göçü*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2011.
- KARA, Adem, "XIX. Yüzyılda Çorum'da Göçmenlerin Yerleştirilmesi ve Yaşanan Sorunlar", *Turkish Studies*, 8/6, 2013, s. 333-344.
- KARATAŞ, Ömer, "19. Yüzyılda Anadolu'da Çerkes Göçmenleri: Uzunyayla Örneği", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 36, 2013, s. 83-118.
- KARATAŞ, Ömer, "Sivas-Uzunyayla'da Afşar-Çerkes Çatışması (1860-1870)", *1864 Kafkas Tehciri Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün*, İstanbul 2013, s. 519-550.
- KARPAT, Kemal H., *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, İstanbul 2010.
- KOCACIK, Faruk, *1878-1900 Yılları Arasında Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik Göçlerin Anadolu'daki Sürekli Yerleşim Yerleri ve Toplumsal Yapıya Etkileri*, Ankara 1997.
- KOCACIK, Faruk-ESER, Mehmet, "Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler (Sivas İli Örneği)", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, S. 1, 2010, s. 187-196.
- KUNDUKHOV, Musa, *Musa Kundukhov'un Anıları*, İstanbul 1978.
- KURBAN, Vefa-ve diğerleri, *Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı ve Siyasal Yönleriyle Çeçenler*, İzmir 2020.
- KUTLU, Tarık Cemal, *Çeçen Direniş Tarihi*, İstanbul 2005.
- MANSUR, Şamil, *Çeçenler*, Ankara 1996.
- MUŞMAL, Hüseyin-BENLİ, Kübra, "Osmanlı Dönemi'nde Konya Vilayeti Beyşehir Kazası'nda Çeçen-İnguş Muhacirlerinin İskânı", *Geçmişten Günümüze Göçler*, C. II, Konya 2019, s. 47-64.
- ÖZÇEÇEN, Ramazan-GÖKTAŞ, Nizamettin, "Sivas'ın Çeçen Köyleri", *Yitik Kule: Çeçen Kültür Yıllığı Dergisi*, S. 2, 2017, s. 31-35.
- ÖZDİL, Yasemin-KESER, Ahmet, "Kahramanmaraş Göksun İlçesi Örneğinde Çeçen ve Çerkeslerde Siyasal Katılım", *Kafkasya Çalışmaları- Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Caucasian Studies*, S. 12, 2021, s. 209-232.
- ÖZTÜRK, Ahmet-TOPRAK, Serap, "Kafkasya'dan Muş Yöresine Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1856-1905)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 43, 2018, s. 437-458.
- PUL, Ayşe, "Tomarza'ya Gelen Çeçen Muhacirlerin İskânı Hakkında Bazı Gözlemler", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Aralık 2010, s. 150-167.

- QASIMOVA, Sevinç, “XIX Yüzyılda Kuzey Kafkasyadan Anadolu’ya Göçler: Tarihçilik Açısından Göçün Nedenleri, Sorunları ve Sonuçları”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 4, S. 13, 2017, s. 588-622.
- SAYDAM, Abdullah, “Soykırımdan Kaçış: Cebel-i Elsineden Memâlik-i Mahrûsaya”, *1864 Kafkas Tehciri Kafkasyada Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün*, İstanbul 2014, s. 71-115.
- SAYDAM, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 1997.
- SELÇUK, Hava, “Balkanlar ve Kafkasyadan Kayseri’ye Gelenler”, *Türk Yurdu Dergisi*, S. 292, Aralık 2011, s. 2.
- TAŞBAŞ, Erdal, “Diyarbakır’da Çeçen Muhacirler ve Sebep Oldukları Asayiş Olayları”, *Osmanlıdan Günümüze Diyarbakır*, İstanbul 2018, s. 137-155.
- TEPEKAYA, Muzaffer, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasyadan Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağı’na Göçler”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 2, Ocak 2006, s. 463-480.
- TOPÇU, Murat, “Anadolu’da Kafkas Göçmenlerinin Etnik Yapısı, Yerleşimi ve Nüfusu”, *1864 Kafkas Tehciri Kafkasyada Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün*, (Ed. Mehmet Hacısalıhoğlu), İstanbul 2013, s. 413-420.
- TÜMERTEKİN, Erol, *Beşerî Coğrafya ’ya Giriş*, İstanbul 1984.
- YEL, Selma-GÜNDÜZ, Ahmet, “XIX. Yüzyılda Çarlık Rusyası’nın Çerkesleri Sürgün Etmesi ve Uzunyayla’ya Yerleştirilmeleri (1860–1865)”, *Turkish Studies*, 3/4, 2008, s. 950-983.
- YILDIZ, Gonca, *Ulusalçılığa Tepkiler ve Gönüllü Özdeşlik: Türkiyeli Çeçenler Örnek Olay İncelenmesi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir 2017.
- YILMAZ, Mehmet, *Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri (1854-1914)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996.
- YÜKSEL, Ahmet, “Göçmenlikten Vatandaşlığa, Muafiyetten Mükellefiyete: Kafkas Göçmenlerin Sivas Vilayetinde İskânları”, *Geçmişten Günümüze Göç*, C. I, Samsun 2017, s. 405-419.

III- İnternet Kaynakları:

<http://tdk.gov.tr/>

<http://www.cerkesya.org/icerik/cerkes-koyleri/item/933-kazancik-koyu-sivas-sarkisla>

<http://www.cerkesya.org/icerik/cerkes-koyleri/item/933-kazancik-koyu-sivas-sarkisla>

<https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>

<https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>

<https://www.koylerim.com/kangal-yukarihuyuk-koyu-300575h.htm>

<https://www.nufusune.com/29274-sivas-kangal-yukarihuyuk-koy-nufusu>

<https://www.nufusune.com/29459-sivas-sarkisla-bozkurt-koy-nufusu>

<https://www.nufusune.com/29464-sivas-sarkisla-canabdal-koy-nufusu>

<https://www.nufusune.com/29479-sivas-sarkisla-alacayir-koy-nufusu>

Extended Abstract

Due to its geopolitical location, the Caucasus region has attracted the attention of many states and empires throughout history. Russia wanted to break the Ottoman domination over the Caucasus region in order to put its policy of descending to the warm seas into effect and to have all the power in its hands. As a result of this policy, the Caucasus was subjected to intense Russian pressure and the Muslim people living in the region wanted to migrate to the Ottoman Empire. With the 1856 Crimean War, the migration started. The Ottoman Empire did not remain insensitive to what happened in this period, and helped the desperate and very difficult Muhajirs and accepted them into its territory despite the fact that it was not in a very good economic situation and was under a great debt burden due to the Crimean War. Between 1859-1879 and 1879-1920, approximately two million Caucasian refugees migrated to the Ottoman Empire and were settled in Anatolia. These mass migrations from the Caucasus to Anatolia are divided into three periods. These are the 1858-1863 period, the 1863-1864 period (the great migration) and the 1865-1877 period. Chechens mostly migrated to Anatolian lands between 1863-1864 and 1865-1877. In the summer of 1864, more than 300,000 Caucasian muhajirs, including Chechens, entered the Ottoman lands. According to Bedri Habiçoğlu, the first Chechen emigrants arrived in Anatolia in 1863. However, another mass migration began in 1865 when Musa Kundukhov, a Chechen commander, came to Istanbul and met with the Porte to ask for permission for the Chechen people to migrate to Anatolian lands and for 5000 Chechen families to come. The Sublime Porte welcomed this request but stated that the immigrants should come at intervals so that they could be settled in the places where they would be settled without any difficulty. Later, on May 27, 1865, 3,000 Chechen families headed to Anatolia under the leadership of Kundukhov. However, it is not known for now how many of these emigrants arrived. The year 1865 also encompassed the largest migration of Chechens to Ottoman lands. The five thousand families deported on this date were not only Chechen-Ingush, but also included families from the Asetin tribe. The number of Chechen-Ingush Muhajirs among them was 23,057. According to the information in the archival records, apart from this migration, it is understood that Chechens had previously made individual migrations in numbers such as five, ten, fifty households. The number of Chechen-Ingush people living in Turkey today is thought to be in the hundreds of thousands.

Some of the Muhajirs were settled in Trabzon, Sinop, Samsun, Kayseri, Erzurum, Sivas, Çorum, Çankırı, Bursa, Eskişehir, Tokat, while others were settled in the south of the Ottoman lands such as Diyarbakır, Muş, Mardin, Damascus and Aleppo. Generally speaking, the coldness of some places necessitated the dispersion of the Chechens, who were dispersed in Anatolia, to different places, or the heat in some places brought many diseases. For these reasons, they wanted to settle in places similar to the places they had lived before, close to their kinsmen, and where geographical and climatic conditions were suitable. Chechen emigrants, who migrated to many places that fulfilled these conditions, preferred to settle in this region with the effect that Sivas province provided the conditions they wanted. There are many documents in the Ottoman archives indicating that Chechens migrated to Sivas province. For example; in a document dated August 14, 1861, 100 households of Chechen refugees were settled in a town called Pınarbaşı, which was established in a place called Pınarbaşı, which was connected to Mesudiye district. In the same year, the Chechen Muhajirs who had been settled in Aydın wanted to be resettled in the Aziziye upon their own request, on the grounds that the climatic conditions were not suitable. Thereupon, 240 households from the Chechen tribe to be transferred from Aydın to Aziziye and from the Hodja Adil and Bistar and Dadl Toga and Uruz Beğler teams were settled in Sivas. There are also many documents related to this issue in archival documents. One of the main problems was the scarcity of land and the troubles caused by the tribes that were indigenous to the region. Another problem was that during the resettlement process, some Muhajirs did not like the regions they were settled in and wanted to move to other regions, while others wanted to stay with their relatives. Some Chechen refugees did not find what they hoped for in the places where they were settled and wanted to return to their homeland by deserting. In some cases, problems caused by Chechen refugees arose and the state was often in a difficult situation. Despite experiencing a troubled period, the Ottoman Empire took care of all kinds of problems of the Chechen refugees settled in the Sivas region, as it did for the refugees in different

regions, and tried to find solutions for the problems they faced. The aid provided through the Muhajir Commission started even before they were on their way to migration and continued even after they were transferred to their settlements. It is possible to come across in many newspapers and archival documents of the period that the locals also provided a lot of assistance in cases where the Ottoman Empire could not reach. The transportation and subsistence expenses of the Chechen Muhajirs were covered, and in the places where they were settled, they were provided with housing, agricultural tools and equipment, agricultural land allocation, seed, livestock and tax exemption. In fact, in one of the relevant documents in the archive, in a letter written by the Russian consulate, it is stated that the Ottoman Empire built houses for the Chechen muhajirs to stay in suitable places for Chechen muhajirs, collected the agricultural tools and equipment necessary for them to cultivate the lands there, provided food and livestock, and that the people of the region as well as the state provided various aids. Chechen refugees were generally settled in the center and the surrounding towns and villages. Information on the regions of Sivas where Chechens were settled was generally obtained from archival documents. According to the information obtained from the relevant documents, Chechens were generally settled in district such as Aziziye, Uzunyayla and Mesudiye. Most of the other Caucasian Muhajirs, especially the Chechens, either left these regions or melted into Circassian tribes. Therefore, there is not much information about the Chechens in Sivas region. However, it is known that other Chechen refugees were settled in the villages when there was no more space in the center and district. According to the researches, a total of 9 Chechen villages were identified in Sivas region. Chechen families living in the villages where they were settled have continued to live and preserve their customs, traditions and culture until today. In general, the population of most villages has decreased. The biggest reason for this is thought to be the migration of people to big cities, especially Istanbul, as a result of the economic difficulties experienced.

Yazar Adı-Soyadı	Nursinem TEKİN
Author Name-Surname	Nursinem TEKİN
Yazar katkı oranı	Eşit
Author contribution percentage	Equal
Makale adı	Çeçenlerin Kırım Savaşı Sonrası Sivas Vilayetine Göç ve İskânları
Article name	Migration and Settlement of Chechens to Sivas Province After the Crimean War
Geliş- Kabul Tarihi	13 Mart 2023 - 19 Mayıs 2023
Received-Accepted Date	13 March 2023 - 19 May 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Dört iç hakem (Editör, Alan Editörü, Türkçe ve İngilizce Dil Editörleri) İçerik İnceleme: İki dış hakem
Reviewers	Preview: Four internal reviewer (Editor, Field Editor, Turkish and English Language Editors) Content review: Two external reviewer.
Etik	Bu çalışmada etik ilkelere uyulmuştur.
Ethic	Ethical principles were followed in this study.
Benzerlik taraması	Yapıldı - Turnitin
Plagiarism checks	Done - Turnitin
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması yoktur.
Conflict of Interest	There is no conflict of interest.
Finansman	Herhangi maddi bir destek alınmamıştır.
Grant Support	No financial support was received.
Etik Beyan	Bu çalışma Doç. Dr. İbrahim Caner Türk danışmanlığında Nursinem Tekin tarafından hazırlanan <i>Çeçenlerin Kırım Savaşı Sonrası Sivas Vilayetine Göç ve İskânları</i> , Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan 2021 isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
Ethical Statement	This article was based on the master's thesis supervised by Assoc. Prof. Dr. İbrahim Caner and written by Nursinem Tekin named <i>Çeçenlerin Kırım Savaşı Sonrası Sivas Vilayetine Göç ve İskânları</i> , Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences, Erzincan 2021.
Etik Kurul İzni	
Ethics committee approval	
Telif Hakkı	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.
Copyright	Authors retain the copyright of their article.